2

*CASP. BARTHOLINI*

# ENCHIRIDION ETHICUM

Seu

*EPITOME*

PHILOSOPHIAE MORALIS,

*Præcepta breviter & dilucidè, methodoq; novâ & facili explicata exhibens*

Pro anguſtâ tyronum memoriâ.

*ARGENTORATI,*

Apud PAULUM LEDERTZ, Bibliop.

*M. DC. XXX.*

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III · NAPOLI

*Sereniſſimi & Potentiſſimi*
*Regis Daniæ, &c.*

# DN. CHRISTIANI

IV. FILIO, ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC Domino.

*Dn.*

# HULDERICO

Hæredi Norvegiæ, Duci Sleſvici, Holſatiæ, Stormariæ, & Ditmarſiæ, &c.

*Hanc virtutum coronam humillimo ſtudio conſecrat*

Caſp. Bartholinus.

# PROOEMIUM
## DE DEFINITIONE ET DIVISIONE ETHICES.

ETHICA eſt habitus mentis activus hominem informans virtutib⁹ (*vel bonis moribus*,) ſecundùm rectæ rationis normam, ad conſequendam civilem felicitatem.

*Definitum Græcis à moribus nomen accepit, unde & Latinis Philoſophia moralis, pars nempe Philoſophiæ practicæ ſive civilis communior, cujus principia tradit & fundamenta, atque in genere viri boni, cujuscunque vitæ generis aut ſtatus ſit,*

deſcribit officium: reliquæ verò duæ Philoſophiæ practicæ partes ſpecialiores ſunt. Politica enim Rempub. Oeconomica domum & familiam gubernat.

Definitio cauſis conſtat omnibus. Eam tamen ἀκρίβειαν in practicæ Philoſophiæ tractatione non reperies, quam oſtentant diſciplinæ Theoreticæ. Ideo reſpectu certitudinis demonſtrativæ, atque etiam objecti, theorica Philoſophia eſt præſtantior; Practica verò præſtantior eſt reſpectu uſus in vita communi.

Genus (quo forma Ethicæ inſinuatur) eſt habitus mentis activus, vel prudentia quæ Ariſtoteli eſt habitus cum recta ratione activus, in ijs laborans, quæ virtutes attinent & vitia, quæque in conſultationem cadunt. Eſt enim diſciplina operatrix, non autem ποιητικὴ ſeu factiva, ars

dicta,

*dicta, ob cauſas in Enchiridio Logico de genere Logicæ adductas Ergò πρακτικὴ ſeu activa. Quod ſi formam Ethicæ cum nonnullis in methodo quæras; eſt hæc analytica, progrediens à fine vel finis notione ad media eo ducentia: nam in operatricibus diſciplinis ultimum in cognitione eſt primum in opere, & vice verſa. Vide Enchir. Log. part. prop. c. 8. de methodo, & Ianitores Logicos Ian. 1. quæſt. 162. & ſeq.*

*Materia in qua, ſeu ſubjectum operationis eſt* homo quatenus beabilis ( *uti loquuntur* ) *vel beari poteſt ſummo bono civili; & ut liberè agit, boniſque moribus excoli poteſt. Specialius hoc ſubjectum aggrediuntur alij, dum appetitum vel voluntatem informandam inculcant: nos voluntatem ponimus, ut infra docebitur.*

*Materia circa quam, ſeu objectum ſunt* actiones humanæ liberæ ordinatæ in finem, *hoc eſt quatenus per eas viri probi reddimur. Intellige actiones voluntarias, quæ fieri poſſunt, hoc vel alio modo, his vel aliis circumſtantiis, &c. Hinc inſcriptio hujus diſciplinæ eſt de moribus,* Mores *autem* ſunt humanæ actiones certo modo formatæ.

*Efficiens eſt* norma rectæ rationis. *Hinc differt Ethica à Theologia informante quidem hominem, ejusque actiones, at non ſecundum noſtræ rationis tenorem, ſed legum divinarum præſcriptum. Ethica itaque addiſcenda, non ut per eam Chriſtianus, ſed Philoſophus evadas: quamvis & Theologo futuro ſit utiliſſima, ut in virtutum definitionibus & diviſionibus, &c. Interim differunt virtutes Ethicæ & Chri-*

*ſtia-*

*ſtianæ. 1. Subjecto. Hæ non ſunt niſi in piis & regeneratis; Illæ in omnibus eſſe poſſunt, etiam Ethnicis. 2. Modo acquirendi. Hæ à Deo infundantur modo ſupernaturali & gratuito: illæ crebris exercitiis generantur, ut alii naturales habitus. 3. Fine. Illarum eſt magis in externa diſciplina ſitus: harum internus, gloria Dei & interna cordis erga Deum obedientia.*

*Finis Ethicæ internus eſt* hominem *bonis moribus ſeu* virtutibus informare. *Externus eſt felicitas ſeu beatitudo politica, id eſt*, ſummum bonum civile.

Dividitur Ethica in partem communem & propriam.

*Pars* communis; *ſeu generalis* eſt quæ de *fine Ethicæ*, ſummo *hominis* bono *videl.* agit: εὐδαιμονολογία *illa pars nonnullis dicitur.* Nos

*verò*

*verò* in *parte* communi de *omnibus* quatuor cauſis virtutum agemus. 1. *De fine, videlicet ſummo bono civili.* 2. *De efficiente, actionibus humanis, & principijs.* 3. *De materia vel objecto, virtutum nimirum affectibus:* 4. *De forma virtutis, adeoq́ de ijs quæ definitionem & diviſionem virtutis genericè conſiderata attinent.*

Pars propria de virtutibus ordine agit, *ideo ἀρετολογία dicta.*

*Quam univerſam doctrinam Ethicam nemo accuratiùs ex veteribus conſcriptam nobis reliquit, quàm mundi miraculum illud, Ariſtoteles, operibus pluribus, qui recenſet Laertijs; quorum tamen non niſi quatuor ad nos pervenêre: De virtutibus libellus, magnorum moralium libri 2. Ethicorum Eudemiorum 7. & Nicomachiorum 10. Atque hi poſtremi abſolutiores ſunt.*

PAR-

## PARTIS COMMUNIS
### Caput I.
### *De ſummo bono civili, ſeu beatitudine politica.*

FELICITAS ſeu beatitudo civilis, eſt operatio animæ rationalis ſecundum virtutem optimam & perfectiſſimam in vita perfecta.

*Dari aliquem ultimum actionum humanarum finem, hoc eſt, ſummum bonum (finis enim habet rationem boni, & vice versa cum nihil appetamus niſi bonum, vel verum vel apparens) patet, cum proceſſus cauſarum itemq; humani appetitus alias daretur in infinitum.*

*Definitum eſt* felicitas *vel beatitudo, quæ etiam ſummum bonum dicitur: & hic inquiritur politicum; non Theologicum, quod eſt ipſe Deus.*

*Genus eſt* operatio *vel actio (ad quam homo creatus, non ad otium) ſed non quævis, ut non vegetantis vel ſentientis* animæ, *ſed*

rationalis *homini propriæ ( incipit differentia definitionis )unde dependet principaliter, cum alias ad totum hominem beatitudo pertineat.*

*Dicitur* ſecundùm virtutem(*intellige omnes virtutes vel quamcunq; in ſummo gradu conſtitutam* ) optimam & perfectiſſimam; *quia felicitas, cujus fundamentum virtus, actio eſt optima & perfectiſſima.*

*Dicitur* vita perfecta *quæ requirit* 1. *ætatis maturæ judicium confirmatum, quod in pueris non eſt.* 2. *Temporis diuturnitatem; nam una actio non efficit hominem bonum & beatum ſed multæ aliquot annorum cum virtutis habitu.*

Summum ergò bonum *vel felicitas, cum ſit aliquid hominis,* conſiſtit in actione virtutis *ex habitu promanante, quia* 1. *illa ſoli homini competit.* 2. *Eſt ſtabilis & permanens.* 3. *Propter ſe expetitur. Dicuntur autem beati qui faciunt ſecundum virtutem quoties opus eſt, & commode fieri poteſt ( neq; enim liberalis eſt, qui ubiq; pecuniam erogat, nec fortis qui ſemper gladium ſtringit) nec quieſcit vir bonus ignaviæ cauſa, ſed ut alacriùs ad officium redeat: immo virtute utitur aut erga ſeipſum, aut erga alios:*

Non

*Non itaq; ſummum bonum eſt* voluptas *impura & inhoneſta, ut volunt* Epicuri *de grege porci: ( animi namq; voluptatem ex virtutum actione prodientem, tanquam ſignum beatitudinis ſubſequens, ut habet Philoſophus, admittimus ) Eſt enim 1. Beluis communis. 2. Non diuturna. 3. Corrumpit potius hominem quam perficit. 4. Inde nemo denominatur bonus nedum ſummè bonus.*

*Nec* honor. *Hic enim 1. non propter ſe, ſed propter virtutem expetitur. 2. Eſt in honorantis tanquam agentis poteſtate, opinione & voluntate; à qua cum dependeat, inconſtans eſt.*

*Nec* divitiæ: *quia 1. non propter ſe, ſed uſum expetuntur. 2. Male iis uti poſſumus. 3. Sunt damnoſæ, periculoſæ, inconſtantes, nonnunquam malè partæ, ob id Ariſteteli violentæ dictæ.*

Nec contemplatio *communis* ideæ *omnium bonorum: etenim practicum quærimus bonum.*

Adjuncta *vel accidentia* ſummi boni *faciunt non ad eſſentiam, ſed exiſtentiam, ſplendorem, & ornatum; ita ut ſublata felicitatem labefactent, non tollant; faciuntq;*

*ad*

*ad felicitatem non ut eſt actio immanens, ad habentem relata, ſed ut eſt tranſiens, requirens externa bona ceu organa, quibus virtutum actiones commodiùs exerceat.* Ut *ſunt corporis ſanitas, robur, arma, ( quæ requiruntur ad actiones fortitudinis ) opes ( ad liberalitatis ) quæ nervi ſunt rerum gerendarum; Amici, honeſti nempe, quibus cum converſandum, & ſine quibus virtutis uſus non eſt illuſtris.*

Concomitantia *ſunt: Bona fama, ſeu honeſta aliorum de nobis propter virtutem opinio: Bona conſcientia, hoc eſt, jucundus & pacatus animi ſtatus, quæ rectè facta comitatur.*

---

## Caput II.

### *De Voluptate.*

E*Thici omninò eſt agere de voluptate, hocque præſertim loco.* Nam 1. *Voluptas eſt in numero bonorum, quem finem Ethicus conſiderat.* 2. *Ethicorum maximæ ſemper fuerunt de voluptate controverſiæ.* 3. *Cum ſummo bono voluptas conjuncta eſt, tan-*

*quam ſignum, accidens inſeparabile & finis ulterior perfectæ operationis.Hinc Ariſtoteli.*

Voluptas eſt perfectæ operationis ſubſeqnens ſignum. *Vel: ſignum perfectionis operationum benè adminiſtratarum ab animalibus, potentiâ objectum aliquod optimum benè & proportionaliter percipiente.*

*Atq; ita generalius definitur voluptas, ut non ſoli homini, ſed animalibus etiam aliis competat. Specialior redditur; operationis & potentiæ ad animam rationalem reſtrictione.*

*Genus voluptatis rectè Ariſtoteles negat eſſe motum; hic enim imperfectus eſt, voluptas autem ex actione virtutum proveniens perfecta. Eſt modus potius operationis, vel cum Ariſtotele,* ſignum perfectæ operationis, *ſicut corporis venuſtas eſt ſignum ſanitatis & florentis ætatis; aliquando latius Philoſopho ipſa operatio.*

*Efficiens eſt objectum aliquod conveniens, inq; ſuo genere optimum, &c. Senſus tantùm, ut in brutis, vel intellectus, ut in homine; unde voluptas vel eſt corporis, vel animi. E contra doloris cauſa eſt objectum improportionatum, inconveniens vel diſſentaneum, ut*

*videre*

*videre eſt in Exercitat. noſtris Philoſ. & Medicis, Exer. 8. Problem. 3.*

*Subjectum voluptatis in genere eſt animal, in ſpecie voluptatis animi eſt* homo.

*Finis & boni rationem quodammodo obtinet voluptas; eſt enim affectio quaſi quædam ſummi boni inſeparabilis; neq; enim vivit vir bonus & felix abſq; voluptate. Vnde Philoſophi omnes vitam beatam jucundam cenſent. Non ergò omnis voluptas mala.*

Dividitur voluptas 1. Ut *alia ſit* animi, *alia* corporis. *Illa animum: hæc corpus afficit & ſenſus noſtros, ſatisfaciens naturæ neceßitati vel in converſatione individui, ut in cibo & potu; vel ſpeciei, ut in venere, &c. Eſt autem voluptas corporis vel ex viſu, vel auditu, olfactu, guſtu, vel tactu.*

*2. Aliæ ſunt* communes; *ut homini & brutis ex cibo, potu, &c. Aliæ* propriæ *ut uni animalium generi, vel certis individuis humanis. Hinc trahit ſua quemq; voluptas. Et alij alijs delectantur.*

Sunt *autem* animi voluptates præſtantiores quàm corporis, 1. *Ob ſubjectum præſtantius. 2. Quia diuturniores. 3. Nunquam habent adjunctum dolorem.* 4. *Non*

*poſſunt*

*poſſunt in exceſſu peccare; uti nec virtus.* Plerūq; *tamen magis expetunt corporis voluptates; Nam* 1. *hæ pluribus notæ.* 2. *Et nobiſcum quaſi enutritæ atq; ab utero ſuſceptæ:* 3. *Magis afficiunt ſenſus; pleriq; verò ſenſibus grata ſectantur.* 4. *Sine ijs ſpeciei aut individui non eſt conſervatio. Atque ſi moderatus earum uſus eſt, prout recta præſcribit ratio, non ſunt ſimpliciter malæ. Oppoſitum verò, dolores videlicet ſunt mali & moleſti, ſaltem quatenus homines ab honeſtis actionibus abſtrahunt.*

---

## CAPUT III.

### *De actionibus humanis earumq; requiſitis & principijs.*

HActenus de fine virtutum ejusq; ſigno. Efficientes *cauſæ* virtutum *moralium* ſunt actiones humanæ *voluntariæ crebræ, ut infra docebitur, quæ à voluntate proficiſcuntur tanquam primo principio, & virtutis præcedunt habitum; quæ verò eundem ſequuntur, oriuntur immediatè ab habitu, hoc eſt voluntate habitu prædita; mediatè*

*diatè verò à voluntate. Interim ejusdem ſpeciei ſunt actiones habitum virtutis præcedentes & ſequentes, cum differant tantum ſecundum perfectum & imperfectum, & conveniant in fine (bono honeſto) extremis (exceſſu & defectu) objecto & recta ratione.*

Adjuncta *verò actionum humanarum in genere quinq; ſunt Philoſopho in Ethicis*: Spontaneum, invitum, voluntas, conſultatio, electio. *Sic diſtinctius.*

Actio *alia* eſt voluntaria, alia invita.

Voluntaria eſt, quando principium actionis eſt in ipſo agente *ſingulæ actionis circumſtantias ſciente.* Ejus *tria* requiſita *ſunt*: voluntas, conſultatio, electio, *quibus includuntur alia. Voluntas præſupponit rei cognitionem, & ne bonum fucatum pro vero appetat, deliberatione opus eſt: quâ factâ, cum certi aliquid concluditur, dicitur Decretū (quod in conſultatione includitur) Electionem verò, hoc eſt, quando voluntas ſibi certi quid propoſuit agendū, ſequitur ipſa actio.*

*Spontaneum differt à voluntario, ut generale à ſpeciali. Hoc enim ſoli homini; illud brutis tribuitur, immo & plantis & inanimatis etiam à Poetis & Oratoribus.*

*Requiſi-*

*Requiſita enumerata nonnulli principia* actionum humanarum ( *ex quibus virtus crectur* ) *ſalutant.* *Sed ſufficit unum* principium proximum & principale, *nimirum libera in agendo voluntas, vel* liberum arbitrium : ( *hoc mentis normam, ad quod ſe conformat, ſupponit* ) *humanæ enim actiones dicuntur, non niſi quæ in hominis libera ſunt poteſtate.*

Actio invita eſt cujus principium aliunde provenit. Eſtq; violenta vel imprudens. Violenta *eſt cujus cauſſa externa eſt & potens. Eſtque* vel abſolutè *violenta*, vel *ſecundum quid, ut ſit quaſi* mixtum *& media inter voluntariam & invitam*, *quando nimirum res per ſe mala eligenda non videtur*, *reſpectu tamen circumſtantiarum bona & eligenda putatur*; *ut cum mercator naufragium metuens in mare procelloſum merces tuendæ vitæ gratia eijcit.*

*Ex hac Philoſophi diſtinctione actionis in voluntariam, invitam & mediam, diſcrimen conſtituunt inter velle, nolle, & non velle.*

Imprudens *eſt*; *cum agens* 1. *agit per ignorantiam circumſtantiarum* 2. *Et animo ſimplici fraudis experte.* 3. *Poſt delictum cognitum*

*gnitum*

*gnitum ducitur pœnitentiâ. Atq; actio talis meretur veniam & excuſationem, cum fiat per ignorantiam. Sed ſciendum hic.* 1. *Non idem eſſe* per ignorantiam agere, & eſſe ignorantem. Illud *dicitur: cum ignorantia ſimpliciter eſt cauſa princeps totius actionis, adeò ut niſi adeſſet, agens non ageret. Vt ſi Grœnlandus aliquis vim vini ignorans nimio potu vini inebriaretur. Et ita agens veniâ dignus eſt.* Hoc: *quando ignorantia non eſt cauſa princeps malæ actionis, ſed aliud quod ignorantiam induxit. Vt ſi quis ebrius committat furtum, homicidium, &c. quæ ſobrius forte non patraſſet. Hæc actio non meretur excuſationem, cum agens ignorantiam ſponte per nimium potum accerſiverit.*

II. Aliam eſſe ignorantiam juris *ſeu univerſalem*, aliam facti *ſeu particularem vel rerum ſingularium.*

*Illa eſt cum quis ignorat, quod jure ſcire debebat, ut quid juſtum vel injuſtum, eligendum vel fugiendum; quæ leges hujus vel illius loci. Hic agens excuſatione haut eſt dignus, ſed punitur ac ſi ſciens peccaſſet.*

*Hæc (quæ veniam meretur) eſt cum igno-*

*rantur*

*rantur circumſtantiæ quædam ſingulares facti quæ ante actionem prævideri aut præcaveri non potuerunt; omnes verò ſimul ignorari, niſi agens inſanus eſſet. Suntq; Philoſophis 8. Finis, rei ipſius quæ agitur, perſonæ, objecti, loci, temporis, inſtrumenti, modi agendi.*

Conſultatio *ſeu Deliberatio* eſt mediorum diligens inveſtigatio, *per quæ in agendo ad finem propoſitum pervenitur.*

*Hujus objectum ergò non eſt finis, ſed media ad finem ordinata in negotijs 1. dubijs & incertis. 2. Quæ noſtrâ interſunt. 3. In noſtra poteſtate quæ ſunt.*

*Ante conſultationem vel circa principium præconcipiendus finis certus, inq; conſilium adhibendi viri boni prudentes, amici.*

*In conſultatione ipſa vel circa medium; quærenda media ad finem ducentia, videndumq; multis an paucis opus ſit; An ſint licita, facilia, quæ meliora: an ſoli rem expedire queamus, an aſſumendi ſocij: qui amici ſint & fideles.*

*Circa finem conſultationis videndum an negotium ita perfici queat, vel non. Si non: maturè deſiſtendum. Si poteſt: maturè res*

*aggre-*

*aggredienda; ne periculum ſit in mora. Interim & nimia feſtinatio fugienda, unde illud: feſtina lentè.*

Electio eſt appetitio præmeditata eorum quæ à nobis fieri poſſunt. *Vel ut Ariſtoteles: Spontaneum prius deliberatum. Sumitur hîc Electio non pro cupiditate, quæ etjam brutis competit, & circa jucundum vel moleſtum verſatur, non circa honeſtum vel inhoneſtum, utile vel inutile, nec pro quovis appetitu: Ita enim & finis & media objecta ſunt Electionis. Hic verò electio eſt mediorum tantùm, non finis; inſtar deliberationis qua cum indiſſolubiliter cohæret. Hinc Ariſtoteli electio à voluntate diſtinguitur, quod illa ſit mediorum, hæc finis.*

*Differt à conſultatione Electio. 1. Subjecto: illa eſt magis facultatis cognoſcentis; hæc appetentis. 2. Objecto: illa eſt rerum incertarum & dubiarum, hæc certarum, ob præcedentem conſultationem. 3. Ideo tempore illa præcedit, hæc ſequitur.*

Voluntas eſt boni vel veri vel apparentis cum ratione appetitio. *Objectum ergo eſt bonum; cum malum quà malum non appetatur.*

Liberum

Liberum arbitrium eſt modus, quo voluntas aliquid pro placito vult vel non vult, ſecundum intellectus judicium.

*Eſt ergo aliquid voluntatis (quæ intellectus judicium ſemper præſupponit) & jus quidem motus, cùm hoc modo, nempe liberè, voluntas aliquid appetat.*

*Liberum hic intellige, quod in utramq; partem inclinare poteſt; Arbitrium, pro voluntatis placito.*

*Eſſe autem voluntatem noſtram liberam in externis & civilibus negotijs (de Spiritualibus enim hic alienum quærere) certum eſt. 1. Experientiâ. Nam poſſumus varia agere vel non agere. 2. Ex mundi perfectione, quæ continet non tantum res neceſſarias, ſed etjam eas in quibus libertas eſt & contingentia. 3. Quia libertas eſt modus voluntatis inſeparabilis, quam qui tollit, ipſam tollit voluntatem, adeoq; ipſam naturam humanam. 4. Aliàs fruſtra eſſent leges, monitiones, objurgationes, preces, propoſitum, deliberatio, inſtitutio, præmiorum & pœnarum diſtributio, &c.*

## Caput IV.

### *De affectibus in genere.*

Hucusq; *de fine & efficiente virtutum. Sequitur* materia vel objectum virtutis *moralis, nimirum* affectus *aliquis jucundus vel triſtis, quem Ariſtoteles per voluptatem & dolorem nonnunquam inculcat, quando circa ea virtutem occupari contendit. Quivis enim in ſe experitur vim magnam affectuum horumq; ſive appetitus cum recta ratione pugnam, ut ſæpe mente & vitâ privent hominem. Itaq; ad affectûs moderandos & medicandos doctrina moralis præcepta tradit.*

*Non tamen eadem eſt pugna rectæ rationis & affectuum in homine, cum lucta carnis & ſpiritus, de quâ ſcriptura: nam per carnem reluctantem, non tantum vis appetens intelligenda, ſed ipſa etiam ratio, quæ in ſpiritualibus Spiritui repugnat, inimicitia eſt adversus Deum, nec ſapit quæ ſunt Dei, niſi domita & captivata.*

Eſt autem affectus paſſio ob motum cordis à noticia objecti boni quod proſequitur

ſequitur, vel mali, quod fugit, excitatum.

*Definitum alias perpeſſio vel perturbatio animi dicitur, quæ vox tamen malis affectibus magis competit. Agit autem Ethicus de affectibus practicè & virtutis gratia: Phyſicus ſpeculativè, prout ſunt qualitates.*

*Genus eſt paſſio vel patibilis qualitas. Hæ enim duæ differunt tantùm ſecundùm magis & minus. Per appetitum non definitur; quia affectus dicitur quatenus ab objecto pendet; appetitus, quatenus à facultatibus.*

Subjectum *remotum eſt animal perfectum. Proximum eſt* Cor. *Nam* 1. *Nimii affectus vitæ vim inferunt.* 2. *Pulſus dat ſignum affectus in corde latentis.* 3. *In appetitus conatib. & motibus, non tantùm eſt animæ vis appetens, ſed quia in conſenſum cortrahitur, ejus adeoq; corporis totius mutatio conjuncta eſt; ut ad bonum objectum cor ſpiritûs extrorſum fundendo ſe dilatet; ad malum è contra ſe conſtringat, ſpiritibus intro ſe recipientibus.*

Objectum eſt bonum vel malum, & utrumq; vel verum vel apparens.

*Cauſa eſt objecti cognitio: nam ignoti nulla cupido.*

*Dividun-*

*Dividuntur affectus* 1. Alij *ſunt objecti* boni, *juvantes naturam*; *ut Amor*, *deſiderium ſpes lætitia.* *Alij* mali *deſtruentes naturam*: *ut odium, ira, metus, triſtitia.*

*Ad hæc ſumma affectuum genera omnes alij affectus facilè revocari poſſunt, ut benevolentia, miſericordia, pudor, invidia, ſuperbia, deſperatio, &c.*

2. *Alij ſunt* ſimplices, *ut lætitia, triſtitia, metus, &c.* *Alij* mixti, *ut ira ex triſtitia & ſpe ulciſcendi, ubi duplex quaſi & contrarius eſt cordis motus*: *Zelotypia ex amore & ira.* Ἐπιχαιρεκακία *ex odio & gaudio, &c.*

3. *Alij ſunt* lenes, *Græcis* ἤθη; *alij* vehementes, *Græcis* πάθη.

4. *Alij naturâ* boni, *ut benevolentia & miſericordia. Alij naturâ* mali, *ut odium, invidia, ſuperbia, &c. Alij* medij, *ut amor, lætitia, ſpes, ira, triſtitia, metus, &c.*

5. *Alij* affectuoſi *ſeu affectionales*, *alij* actuoſi. *Illos vocant inclinationes vel propenſiones ad motum, ut iracundiam (ad iraſcendum.) Hos, ipſos motûs excitatos: ut iram.*

CAPUT

## CAPUT V.

### *De Amore & deſiderio, itemq; de Amicitia.*

AMor eſt affectus, quo animus bonum amatum ſibi aduniri cupit, & unum quaſi cum eo fieri.

*Differt à pietate, quæ in bruta non cadit, eſtq; in ſuperiores, ut Deum, parentes, patriam, &c.*

*A dilectione: quæ non tantum eſt in appetitu ut amor, ſed in ipſa voluntate cum electione prævia.*

*Ab amicitia: quæ eſt mutuus amor officÿs confirmatis.*

*A charitate: quæ prædicta omnia ſignificare poteſt, & addere quandam amoris perfectionem.*

*A deſiderio: quod eſt appetitio boni abſentis; amor vero præſentis.*

Objectum & *principalis cauſa Amoris* eſt bonum cognitum & *ſimilitudinem habens cum amante.*

*Cauſſæ accidentales ſunt.* 1. *Convictus &*

 *conſue-*

*conſuetudo.* 2. *Veſtitus, cultus, apparatus, &c.* 3. *Philtra & veneficia, quæ turpem illicitúmque amorem cient.*

Vires *amoris ſunt potentiſſimæ, ut ei ceu victori omnia cedant.* Cæcus *dicitur effectivè; nam pulvera in re amata nimis extollit, vitia verò vel non videt, vel extenuat.*

Effecta *ante acquiſitionem objecti & rei amatæ, in infinitis ſunt mutationes morum & corporis.* Poſt: *unio amantis & amati, ut affectu duo fiant unum, & unum quaſi dimidium alterius.*

Remedia amoris turpis *moralia ſunt:* 1. *Principijs obſtare.* 2. *Fugere occaſiones.* 3. *Temperanter vivere.* 4. *Orare & laborare, &c.*

*Commodè hîc agemus de* Amicitia. *Nam* 1. *Eſt amor, & quidem mutuus.* 2. *Philoſophus eam affectibus annumerat, & in libris prioritus Ethicis pertractat, licet ad calcem eam etiam exponat.* 3. *Eſt virtutis quidam fructus principalis & effectus præcipuus; ut vel hoc nomine in parte hac generali locum ſortiatur.* Non *verò* ipſa virtus eſt (*etiamſi cognationem cum virtute habeat*) *Nam* 1. *Amicitia non eſt in noſtra poteſtate vel electione.* 2. *Eſt pau-*

*ci*

*tis adſtricta ſecus quàm virtus. 3. Eſt in bonis externis. 4. Virtutem moralem præſupponit.*

Eſt *autem* amicitia amor mutuus & conſpicuus inter bonos & virtutis amantes ex honeſti cognitione conſurgens, ad vitæ honeſtæ conjunctionem perducens.

*Cum quâ definitione convenit illa Ariſtotelis: Amicitia eſt benivolentia in mutua affectione, minime latens ſeu occulta.*

*Definitum ab amando, ut amor, dictum, Græcè φιλία, quæ vox apud Ariſtotelem nonnunquam pro humanitate ſeu comitate uſurpatur; apud alios non rarò pro quovis amore.*

*Genus loco formæ poſitum, eſt* Amor *vel benivolentia. Maximè enim ex animo æſtimatur Amicitia. Reliqua loco differentiæ ponuntur.* 1. Eſt mutuus; *ſi enim eſſet abſque redamatione, odium reciperet, quod abſurdum.* 2. Conſpicuus. 3. Inter homines virtutis præditos. *Eſt ſubjectum.* Efficiens *enim & fundamentum Amicitiæ* virtus *eſt, abſque qua nulla vera virtus.* Ultima *definitionis verba finalem cauſam continent. Excluduntur ergo ab amicitia propriè dicta,*

*mali & improbi, bruta, res inanimatæ, &c. in quas virtus non cadit.*

Adjuncta Amicitiæ ſunt Benivolentia, concordia, beneficentia.

Cauſæ *ſunt: Natura, converſatio, convictus & conſuetudo, propinquitas & cognatio: maximè verò ſimilitudo & æqualitas, ætatis, ingenij, ſtudiorum, morum, virtutis, &c. Circa converſationem ſciendum eam in Amicitia maximè expeti; locorum tamen intervalla non ſimpliciter diſſolvere Amicitiam, ſed labefactare, habitum non tollere, ſed operationem. Secundariæ ſunt: utilitas, voluptas, bonorum affluentia vel indigentia, ſocietas bonorum, rerum adverſarum, &c.*

Utilitates *infinitæ ſunt in utraq; fortuna.* Unde Cicero: *Qui amicitiam de mundo tollit, Solem è mundo auferre videtur.*

Oppoſitum *generale eſt* inimicitia, *In ſpecie* defectus *eſt* ἀφιλία *ſeu* μισανθρωπία *cujus ſuperior gradus eſt odium.* Exceſſus ὑπερφιλία, *nimius, cæcus & perverſus amor: quo refertur Adulatio ſeu amicitia fucata.*

Dividitur amicitia. 1. *Ratione objecti, quod honeſtum, utile vel jucundum.* Eſt e-

nim

*nim* Amicitia *vel perfecta, quæ* honeſta: *vel imperfecta & per accidens* (*quâ amatur amicus non ſui ipſius gratiâ, ſed quia nobis vel utilis vel jucundus*) *ut* jucunda, *quàm maximè ſectantur juvenes voluptatibus dediti*; *&* utilis, *quam ſenes lucro inhiantes: ad quam etiam hoſpitalem Amicitiam referunt.*

Perfecta *autem rara admodum eſt, ut vix pauca paria Amicorum reperias in ſacris & prophanis*: eſtque tantùm inter paucos *admodum ut duos vel paulo plures, teſtante* 1. *Experientiâ.* 2. *Raritate bonorum hominum.* 3. *Negotiorum ſingulis incumbentium diverſitate. Et quid faceres hoc amico lugente, illo gaudente?*

II. *Ratione ſubjecti, vel* eſt æqualitatis, *inter homines ejuſdem dignitatis, ut fratres ſodales, &c.* vel inæqualitatis *ſeu diſquiparantiæ, uti loquuntur, ut inter Patrem & Filium, maritum & uxorem, magiſtratum & ſubditum, &c. In hoc inæquali amicitiæ genere eſt æqualitas ſecundùm proportionem Geometricam: Quo verò major ſervatur in amicitia æqualitas Arithmetica, eò illa firmior. De hac proportione infra in Cap. de juſtitia.*

 3. Ratio-

III. *Ratione formæ ſeu communionis*, eſt publica vel privata. *Publica ſeu politica reperitur in varijs rerumpub. formis, in Baſilia, Ariſtocratia, Democratia. Privata vel eſt* ἑταιρικὴ, *inter alienos temporis ſucceſſu coaleſcens ob ſimilitudinem morum, ætatis, ſtudiorum, &c. Vel* φυσικὴ *quæ* I. πατρικὴ *inter parentes & liberos. Eſt verò parentum in liberos amor intenſior, quàm horum in illos. 1. Quia parentes diutiùs amarunt liberos. 2. Magis parentibus conſtat de liberis, quàm his de illis. 3. Quia benefactoris amor major eſt in beneficiarium, quam hujus in illum, cum beneficiarius totus quaſi ſit benefactoris: quivis autem ſuum quod eſt, amat impenſius. II.* γαμικὴ, *per conjugium contracta, quæ vel primaria, ut inter maritũ & uxorem, vel ſecundaria, inter affines. III.* Ἀδελφικὴ, *fratrum & ſororum. IV.* Συγγενικὴ *inter ſanguine junctos, cognatos, patrueles, conſobrinos, &c.*

CAPUT

## *De odio & ira, ſpe & metu, lætitia & triſtitia.*

ODium eſt affectus amovendi objectum. *Opponitur amori, ex cujus explicatione idcirco intelligitur. Differt ab* invidia. 1. *Quia hæc ſolius hominis eſt, odium etiam brutorum.* 2. *Hæc eſt ex alterius rebus ſecundis invidenti non nocentibus: illud ex eo quod noxium.*

*Cauſæ odij ſunt.* 1. *Naturæ proprietas non facilè explicabilis, ut inter lupum & ovem.* 2. *Ab amore ſui.* 3. *A re meritò averſanda.* 4. *Ex animi offenſione.*

*Remedia ſunt, qualia contra iram.*

*Huc referantur contemtus, inimicitia, &c.*

Contemtus eſt affectus ex nimia φιλαυτίᾳ ortus, *quo quis alium ſe putat abjectiorem.*

*Remedia* 1. *Reſpicienda propria vitia.* 2. *Scriptura paßim contemtum prohibet.*

Ira eſt affectus miſtus ex ſanguinis & ſpiritus circa cor accenſione, quo ulciſci

& punire libet eum, qui injuria læſiſſe videtur.

*Quatenus eſt affectus, materia eſt manſuetudinis; ut habitus ex multis actionibus; eſt habitus vitioſus vel iracundia.*

*Dicitur* affectus miſtus; *Nam duplex adeſt cordis motus, ut objectum duplex: videlicet malum præſens movens triſticiam, & objectum deſiderabile movens cupiditatem ulciſcendi & puniendi.*

*Iræ* ſpecies *ſunt.* 1. *Levis animi concitatio, & furor brevis.* 2. *Furor major ex naturæ perverſitate.* 3. *Furor maximus vel acerbitas (ut in* Nerone, *Ajace, &c.) ex qua ſæpè morbi graves.*

Remedia. 1. *Vindictam in aliud tempus differre.* 2. *Rebus leviculis non offendi.* 3. *Deo vindictam relinquere.* 4. *Cogitare nos ipſos ſæpè labi & errare.*

Spes eſt affectus ſimplex, quo dum animus bonum futurum appetit, cor ſe dilatat, & ad illud recipiendum ſe quaſi præparat.

*Dicitur bonum* Futurum; (*Nam gaudium eſt præſentis boni) quod ſit poſſibile, nec non arduum; nam leviculum facilè habendum, non ſperamus.* Metus,

Metus ſeu timor eſt affectus ſimplex mali futuri (*hoc objectum.*)

Cauſſæ *ſunt: Dei ira, eorum offenſiones quæ lædere poſſunt, morbi, peſtis, Amiſſio libertatis, relligionis, conjugis, opum, &c. Fulmina, terræmotus, prodigia, &c.*

Effecta. 1. *In animo perturbatio cogitationum.* 2. *In corpore pallor, horror, anguſtia, pilorum rigor.*

Remedia. 1. *Æſtimare pericula ſecundùm circumſtantias.* 2. *Præmeditari pericula, ut minùs noceant.* 3. *Exempla aliorum ſimilia perpendere.* 4. *Sperare meliora, &c.*

*Timori* opponuntur: *Securitas, fiducia, & audacia: Securitas, cum non perpendunt mali magnitudinem. Fiducia eſt animi confirmatio in periculis. Audacia, cùm temerè ruunt objecta pellenda, vel conſequenda, &c. Ideoq; rarò cum ſucceſſu.*

Lætitia eſt affectus, quo ob bonum præſens vel præteritum (*objectum eſt*) cor dilatatur & ſpiritûs diffundit. *Ideò ex moderata lætitia corpus moderatò caleſit & humectatur, vireſq; omnes fiunt vegetiores, ex immoderatâ ſæpè mors ſubita.*

*Eſtq; vel honeſta, vel turpis & illicita (pro*

*ratione objecti ) remedia exigens inſtar amoris.*

Triſtitia eſt affectus, quo ob malum præſens vel præteritum cor coarctatur.

Species *ejus ſunt*: Miſericordia, *quæ eſt de malo alieno.* Invidia, *de bono alieno.* Anguſtia *vel anxietas*: *cum ſpes non eſt refugii.* Acedia *quaſi vocem amputans præ nimia triſtitia.*

*Effecta ſunt nocumenta animi & corporis.*

*Remedia 1. Cogitare de conditione humana adverſitatibus expoſita. 2. Ideoq; contemnere. 3. Aliis delectari & avocari. 4. Amicos habere compatientes.*

---

## CAPUT VII.

### *De definitione virtutis, itemq; juſtitiæ univerſalis.*

Hactenus *de tribus cauſis virtutis prioribus. Sequitur* forma & definitio virtutis *moralis eviſceranda.*

Virtus eſt habitus electivus in mediocritate conſiſtens, quoad nos definita, ratione viri prudentis.

*Definitum*

Deſinitum Ciceroni à viro dicitur. Genus eſt habitus. Eſt enim virtus ſuâ formali & intrinſecâ ratione habitus bonus & electivus, vel in electione conſiſtens, ut diſtinguatur ab intellectualibus virtutibus, ab habitibus corporis, ab actionibus naturalibus, coactis, fortuitis, temerariis. Ubi autem electio, ibi libertas & conſultatio: quæ in voluntate ſedem habent. Voluntas ergò virtutis eſt ſubjectum vel materia in qua.

Mediocritas formam virtutis potiſſimùm conſtituit. Virtus enim in medio conſiſtit inter exceſſum & defectum ceu vitia, v. g. fortitudo inter audaciam & timiditatem; liberalitas inter profuſionem & avaritiam.

Mediocritatem conſequendi tria præcepta dat Ariſtoteles. 1. Cavendum & magis recedendum ab eo extremo quod medio magis adverſatur, & declinandum ad id quod medio eſt propinquius. 2. A vitiis, ad quæ naturâ ſumus proniores, magis abſtinendum, & in contraria nitendum. 3. In omni actione cavenda eſt voluptas, rationi ſcilicet inimica.

Dicitur præterea in deſinitione, quo ad

nos ſicut vir prudens eum definit. *Obſervandum enim in virtute medium perſonæ, rationis, vel Geometricum accommodatum cujusq; perſonæ pro ratione circumſtantiarum, loci, temporis, &c. quæ cum varient in actionibus non niſi vir prudens deprehendet medium longo uſu doctus quid ſingulis perſonis & circumſtantijs conveniat.*

Juſtitia univerſalis *tantùm* differt à virtute morali, *quod hæc referatur magis ad habentem, & dicatur ut eſt merus habitus voluntatem vel appetitum in habente perficiens; illa magis ad alios ſe extendat, & ad bonum publicum conferat, & non tantum privatum ſit habentis bonum.*

Eſt autem juſtitia univerſalis quâ quis juſtè ſe habet circa bonum commune & publicum, & omnibus legibus obedientiam præſtat, ut ex earum præſcripto omnes alias virtutes colat.

*Ariſtoteli etiam legalis dicitur (quia leges eam præcipuè intendunt) perfecta, optima, pulcerrima, latè patentiſſima (quia reliquas virtutes ſub ſe complectitur) virum optimum efficiens, &c.*

Objectum *eſt* jus vel juſtum, *vel omnes virtutum*

*virtutum actiones; quæ quatenus legibus mandantur, dicuntur potiùs juſtæ, quàm fortes, liberales &c.*

Oppoſitum eſt injuſtitia univerſalis, *cum non præſtatur legibus obedientia, unde turbatur humana ſocietas: & adverſantur juſtitiæ univerſali omnium virtutum moralium extrema, quatenus faciunt ad bonum publicum aliquo modo minuendum. Vnde juſtitia univerſalis poteſt eſſe in uno aliquo ſubjecto, cum bonum bono non contrarietur. At injuſtitia univerſalis non poteſt ſimul & ſemel uni ſubjecto ineſſe, cum multiplex ſit morale vitium, & unum alteri contrarium, ut Audacia & timiditas.*

---

## Caput VIII.

### *De Diviſione virtutis moralis.*

*Non eſſe unicam tantùm virtutum (unitate ſpecificâ) ſed plures, patet contra Stoicos. 1. Quia quidam magis ad unam quàm aliam virtutem inclinant. 2. Aliæ ad aliam animi facultatem referuntur. 3.* Di-

*ſtinctos*

*ſtinctos affectûs moderantur vel ad mediocritatem reducunt.* 4. *Differunt externis objectis, terrificis, voluptatibus, honoribus, &c.*

*Cicero in officijs quatuor cardinales & primarias virtutes recenſet*: Prudentiam, *juſtitiam, fortitudinem, & temperantiam. Sed miſcet virtutem intellectualem cum moralibus.*

Moralis *autem* virtus *commodè* dividi poteſt *ſecundum facultates* iraſcibilem *&* concupiſcibilem. *In concupiſcibili verſatur virtus vel circa voluptates corporis quas moderatur* temperantia, *vel voluptatum inſtrumenta. Inſtrumenta illa ſunt divitiæ & honores. Circa divitias acquirendas verſatur* juſtitia *ſuum cuiq; tribuens; circa erogandas mediocres* Liberalitas, *magnas* Magnificentia. *Circa honores mediocres verſatur* Modeſtia, *circa magnos* Magnanimitas. *In iraſcibili quæ continentur virtutes, verſantur circa jocoſa vel ſeria. In ſerijs moleſtis timorem cohibet* fortitudo, *iram* Manſuetudo. *In ſerijs jucundis peragendis præeſt* humanitas *ſeu comitas, referendis* veritas *præeſt. In jocoſis mediocritatem ſervare jubet* Urbanitas.

In bis-

*In his juſtitia eſt utiliſſima & præſtantiſſima, quippe abq; qua nulla domus, civitas aut gens conſervari poteſt, & ad quam aliæ virtutes videntur quodammodo poſſe referri. Poſtremæ vero 4. dicuntur Homiliticæ, quia plurimùm conferunt ad civilem converſationem, quæ conſiſtit in dictis & factis, & animos hominum conjungunt. Et licet reliquæ virtutes interna magis reſpiciant, & actiones graviores magisq; reales, adeoq; ſint eminentiores; tamen non ideo negandum, has poſtremas eſſe virtutes. Cum 1. participent de definitione virtutis. 2. Verſentur inter duo extrema 3. Profluant ex voluntate, conſultatione, præelectione, &c.*

---

## CAPUT IX.

### *De gradibus virtutum moralium, vel de perfectione & imperfectione earundem.*

IN uno ſubjecto tres ſunt virtutum moralium gradus & reſpectus. 1. Eſt incipientium vel in gradu continentiæ, quando affectus pravi & cupiditates inordinatæ, rectæ

rationis

*rationis imperio ſubjiciuntur invitè. 2. Proficientium vel in gradu temperantiæ; quando magis expreſſæ ſunt & pacatæ paßiones, nec ita vehementes. 3. Perfectorum & heroum, cum ita cohibentur affectus, ut vix aut rariſſimè ſe rationi opponant.* Et hæc *ſunt tria illa quæ in moribus expetenda docet Ariſtoteles. Scilicet: virtus imperfecta ſeu incipiens, virtus moralis, & virtus heroica, quæ virtutum eſt perfectio.*

*Tria verò econtra fugienda monet idem: Incontinentiam, vitium morale, & feritatem ſeu immanitatem.*

*Virtutem prout medio ſe habet modo, hucusq; in genere conſideravimus; ſupereſt ut pariter in genere eam conſideremus ſecundum imperfectionem & perfectionem. Primò ergo accedamus ſemivirtutes dictas, ſeu virtutes imperfectas.*

Virtus moralis imperfecta eſt via vel diſpoſitio ad ipſam virtutem perfectam. *Vel: Eſt habitus electivus imperfectus, appetitum reluctantem & indomitam rationi ſubjiciens. Differt ergo à perfectâ virtute non ſpecie, ſed gradu, ut diſpoſitio ab habitu.*

Hujus

*Hujus* duæ ſpecies *Philoſopho*: Continentia & Tolerantia. *Illa circa voluptatem, hæc circa dolorem verſatur, ſed omnis generis ſenſuum, non tantùm circa geſtus & tactus, ut temperantia.*

*Deinde illa concupiſcibilem appetitum dirigit, hæc iraſcibilem; ut ideo ad hæc duo quaſi ſumma capita reliquæ imperfectæ virtutis ſpecies (quæ tot ſunt quot perfectæ) nominibus proprijs & convenientibus carentes, referri nequeant.*

Virtus heroica eſt eminentia & ſplendor virtutum moralium, (*præcipuè; & in his fortitudinis & magnanimitatis, quarum ſplendor vulgo oculos magis percellit, interim & in intectualibus virtutibus excellentes, heroës ſunt; & in reliquis moralibus) earum præcipuè quæ majori cum difficultate conjunctæ ſunt, quæq; divinum aliquem afflatum expoſcere videntur, præter reliquas efficientes virtutum moralium, in quibus convenit heroica cum moralibus: uti & genere, ſubjecto objecto, &c.*

*Differt enim à moralibus tantùm ſecundùm magis & minus, vel perfectionem & imperfectionem, id eſt diverſos gradus.*

*Hinc*

*Hinc tot ſunt ſpecies heroicæ, quot ſunt moralium virtutum; cum in qualibet virtute reperiatur ſplendor & eminentia. Datur enim fortitudo heroica, temperantia heroica, &c.*

*Et cum nulli ſit præcluſa virtus, in fœminis utiq; etiam eſſe poteſt virtus heroica, quæ apparuit in Rachab, Debora, Jael, & Judith, atq; inter prophanas in Semiramide & Margareta Danorum olim regina, quæ regem Sueciæ in bello captivum duxit.*

Heroës *ergo* ſunt viri illuſtres per excellentem virtutem *ſupra humanam conditionem collocatam*, per quam *olim* cœpit nobilitas. *Nobilitas enim cum virtute heroica coincidit. Et hæc eſt propria & Philoſophica nobilitatis acceptio, cum impetratur artis vel Martis beneficio. Alioquin impropriè, abuſivè & populariter ſumitur. 1. Pro ea quæ in divitijs & bonis fortunæ reponitur: quæ tamen nobilitatem illuſtrare & ornare, non verò dare poſſunt, cum ſint bona mobilia, mutabilia & inconſtantia. 2. Pro ea quæ in generis & proſapiæ ſplendore collocatur, eſtq; naturalis & congenita. At hoc bonum eſt non proprium, ſed alienum: nec rarò ex il-*

*luſtri*

*luſtri ſtirpe prognati degenerant*: Unde il-*lud*: *Heroum filij noxæ*. *Et vice versâ ex viliſ-ſima & obſcuriſſima familia multi præclari ac nobiles orti.*

---

## CAPUT X.

### *De oppoſitis virtutis moralis & Heroicæ.*

*CONtrariorum eadem eſt ſcientia, teſte Ariſtotele. Quare in Ethicis non tantum de virtutibus agendum, ſed etiam de vitijs & extremis. Et nunc de his in genere agemus, ut hactenus de ijs genericè diximus. Nec non de heroicæ virtutis oppoſitis. Semivirtutum oppoſita cum ſpecialia ſint; juxta ſpecies Semivirtutum, de ijs in parte propria tractandum.*

Vitium eſt exceſſus vel defectus virtutis in medio conſiſtentis inter hæc duo. *Ut liberalitas medium eſt vel virtus, avaritia defectus, profuſio exceſſus.*

Vitij *vel mali moralis* cauſæ, *Theologicè reſpondendo ſunt Diabolus & perverſa hominis voluntas. Philoſophicè; defectus rationis & nimius amor ſenſuum, eorumq; quæ* ſenſi-

*ſenſibus ſunt grata , qui rationem obfuſcat & appetitui ſubjicit. Nam ſi appetitum reſpiciamus, homo magis pronus eſt ad vitia quippe ſenſibus gratiora. Si rationem, magis ad virtutes ( non ſpirituales, ſed morales ) ut enim ſe habet intellectus ad ſcientiam: ſic voluntas ad virtutem. At omnes naturâ deſideramus ſcire.*

Malum *ergo morale cum virtuti bellum indixerit,* nequaquam eſt faciendum, ut eveniat bonum, ( *bonum enim ex malo præcedente ortum, bonum eſſe deſinit.*) *At malum aliquod Phyſicum & leve ( ut corporis morbum vel fœditatem ) facere licet ut eveniat præſtantius bonum: Vt ſi quis cum Zopyro faciem vulneret, & ad hoſtes fugiens quaſi à ſuis læſus, eorum conſilia in patria gratiam exploret.*

*Heroicæ virtuti* opponitur in defectu ignavia *& ineptitudo ad omnem virtutis impetum. In exceſſu* feritas *ſeu beſtialitas, quæ ex magnitudine vitij vel eminentia vitioſi habitus oritur. Eſt enim* vitium ſummum omnem rationis uſum excludens, hominemque infra humanam conditionem deprimens, & quaſi in ferinam transferens. *Differt*

*Differt à vitio tantum ſecundum magis & minus, & tot* ſpecies habet, *quot ſunt vitia moralibus virtutibus oppoſita. Ut alia ſit feritas oppoſita fortitudini, qualis in Nerone, alia liberalitati, temperantiæ, &c. Omnes tamen ad tres principales formas referuntur:* Prophanitatem, immanitatem, & tyrannicam impietatem. *Hæc pietatem erga patriam pervertit: Illa charitate erga proximum hominem exuit: iſta à Deo & divinis avocat.*

---

## PARTIS SPECIALIS
## CAPUT I.
### *De juſtitia in genere, & de diſtributiva in ſpecie.*

P*Ræmittitur hæc tanquam moralium virtutum Regina, cum aliàs ordo ſit arbitrarius, nec referat, quo quæq; loco tradatur; cum omnes ſint virtutis ſpecies.*

Eſt autem juſtitia virtus moralis, quâ homines apti ſunt ad agendum ea quæ juſta ſunt, eademq; etiam agunt & volunt. *Vel*: eſt virtus unicuique ſuum tribuens.

buens, *alienum non vendicans, utilitatem propriam negligens, ut communem æquitatem cuſtodiat.*

*Definitum dicitur à jure objecto ſuo quod ſit juris ſtatus, vel quod in ea jus ſiſtatur. Ius verò à jubendo dicitur, quaſi juſſum. Differentia primæ definitionis inſinuat* 1. *Facultatem juſta agendi.* 2. *Actionem. Nam virtutis laus omnis in actione conſiſtit, ut ait Cic.* 3. *voluntatem, ex qua proficiſcatur, non ex affectu aut perturbatione. Vnde ICtis definitur juſtitia conſtans & perpetua voluntas ſuum cuiq; jus tribuendi.*

Objectum *eſt* jus *vel juſtum & rectum.* Oppoſitum *eſt* injuſtitia, *quo nomine continentur duo vitia: nimium vel parum tribuere ſibi aut alteri.*

Dividitur *juſtitia* in univerſalem & particularem.

*De univerſali dictum parte communi cap.* 7.

Particularis, *quæ & moralis dicitur*, eſt virtus in rerum externarum diſtributione & commutatione ſita.

Objectum *ſunt bona externa & fortunæ, ut opes & honores. Circa hos præcipuè verſa-*

*verſatur diſtributiva : magis circa eas commutativa.*

*Dividitur enim* particularis in diſtributivam & commutativam.

Diſtributiva eſt juſtitia particularis præmia & pœnas juſto modo diſtribuens. *Vel: eſt quæ in diſtributione bonorum & malorum externorum proportionem ſervat Geometricam, id eſt rationem habet dignitatis perſonarum & æqualitatis rerum, ut unicuiq; pro merito ſuum tribuatur. Quod ſtabile eſt fundamentum* Reipub.

Oppoſitum *eſt injuſtitia illa, quâ præmia & pœnæ non juſto diſtribuuntur modo.*

Exceſſus *dici poteſt tyrannis pœnas nimis exaſperans.* Defectus *Socordia, neq; dignis præmia diſtribuens, neq; delinquentibus pœnam.*

Objectum *ſunt* 1. *Perſonæ v. g. publicis plus tribuendum.* 2. *Bona & mala externa, id eſt præmia & pœnæ, ut honores, dignitates, officia, pecuniæ, labores; caſtigationes, ſupplicia, &c.*

*Hæc diſtributiva* alia *eſt* remunerativa, *quæ præmia*; alia punitiva, *quæ pœnas juſtè diſtribuit.*

*In*

*In hac juſtitiæ ſpecie ſervatur proportio Geometrica. Hæc ſicut in Mathematicis neglecta æqualitate differentiarum ſervat æqualitatem proportionis : ita in Ethicis non ſpectat nudè & abſolutè rerum æqualitatem, ſed cum diſcrimine circumſtantiarum atq; perſonarum quibus aliquid tribuendum, & rerum tribuendarum reſpectu : Servat enim æqualitatem non rei ad rem ( ut commutativa, quæ ſervat Arithmeticam proportionem ſecundum æqualem quantitatis exceſſum, ut tantum quis reponat, quantum accepit, abſq; diſcrimine ſtatus & dignitatis in perſonis) ſed rei ad perſonam. v. g. in bello duci plus dandum quam militi, &c.*

*Ad pœnam refertur à nonnullis* jus talionis, quod *eſt* ſimplex vel proportionale. *Illud Pythagoricum eſt, quando ſimpliciter tale vel idem redditur, quale acceptum: quod in nulla ſpeciei particularis juſtitiæ locum habet. Proportionale vel analogicum eſt compenſatio bonorum & malorum facta proportionaliter. Bonorum dicitur* gratitudo, *malorum* vindicta. *Et hæc lex talionis in Repub. eſt neceſſaria.*

CAPUT

## Caput II.

*De juſtitia commutativa, ubi ſimul de furto & uſura.*

Commutativa eſt juſtitia particularis, quæ in contractibus & rerum permutatione proportionem ſervat Arithmeticam, *id eſt, poſthabito perſonarum reſpectu, rei ſervat æqualitatem, ut ſuum unicuiq; tribuatur, & neutra pars defraudetur.* Unde *Correctiva etiam Ariſtoteli dicitur, quia omnem inæqualitatem corrigit, repoſitâ perſonarum dignitate, v.g. nobili, conſuli, & ruſtico licet inæqualis honor tribuatur ratione juſtitiæ diſtributivæ, non tamen in emendo vel vendendo aliquid minori pretio datur huic magis quàm illi.*

*Differt ergo à diſtributiva.* 1. *Proportione, uti dictum.* 2. *Subjecto vel perſonis, quæ in diſtributiva ſunt publicæ, hîc privatæ.*

Oppoſitum *eſt injuſtitia, quâ vel juſto minus pro rebus ſolvitur, vel iniquum pretium rebus imponitur. Item ſi merces ſint corruptæ, iniquæ menſuræ, pondera.*

C Me-

Medium *& menſura, per quam exercetur juſtitia commutativa* eſt 1. Ex natura, *ut eſt annona publica & non corrupta. Hinc occaſio exercendæ mercaturæ, cum non omnis ferat omnia tellus, adeo ut mercatura ſit ex jure naturæ orta, & jure omnium gentium confirmata.* 2. Ex inſtituto *hominum, & eſt* nummus, *quo medium generalius & commodius nullum, cum non quivis quavis annona indigeat.*

Objectum *ſunt* contractus, *ut* 1. *Emtio & venditio, ubi notandum: teneri venditores, vitia occulta rei vendendæ ſignificare, ne defraudetur proximus, & ut merx pretio æquetur, quod requirit juſtitia commutativa* 2. *Nudus uſus.* 3. *Vſufructus, ubi plus eſt commodi.* 4. *Commodatum, ubi reſtituitur commodatum in ſpecie, vel, idem numero & qualitate.* 5. *Mutuum: ubi reſtituitur non idem numero, ſed ſimile ſpecie & valore.* 6. *Locatio & conductio.* 7. *Depoſitum vel actio deponendi, ubi rem ad cuſtodiendum traditam repetit deponens quando vult.* 8. *Pignus vel pignoris acceptio.* 9. *Sponſio ſeu fidejuſſio.* 10. *Promiſſio ſimplex abſq; antecedente petitione promiſſionis.* 11. *Stipulatio, quæ fit præceden-*

*cedente petitione.12.Transactio,vel concordia circa rem litigioſam. De quibus ubiq; JCti.*

*Contractus autem & mercatura Chriſtianis licita ſunt & neceſſaria ad politicæ ſocietatis conſervationem. Licitæ: quia commendantur in ſcriptura pondus integrum,mercatura, &c. & illos probant exempla ſanctorū in utroq; teſtamento:Imo in Moſe certa præcepta contractuū politicorum ſunt præſcripta.*

Exceſſus *eſt* nimium lucrum: *juſtum enim conceſſum eſt.*

Defectus *eſt* damnum. *Sub damno & lucro continentur furtum & uſura.*

Furtum eſt contrectatio & ablatio fraudulenta rei alienæ invito domino lucri gratia.

*Definitum à furvo ſeu atro dictum; eo quod nocte atrâ potiſſimum committatur.*

*Genus actionem externam requirit. Theologicè autem furtum etiam eſt quod in animo concipitur.* Per rem alienam *intellige rei 1. Subſtantiam. 2. Qualitatem, ut ſi detur vetus pro novo,dimidium pro integro. 3. Quantitatē,ut ſi eſt falſitas in numero.pondere,menſura,&c. 4. Commoditatem; ſi res non datur ſuo tempore & loco.*

Finis *eſt turpe & injuſtum* lucrum, *cujus causâ, qui aſſentiuntur, operam & conſilium &c. dant furibus, his annumerantur.*

*Dividitur* 1. *In* manifeſtum & occultum. 2. *In* diurnum & nocturnum. *Et hoc deterius.* 3. *Aliud eſt* rei animatæ, *aliud* inanimatæ. *Illud vel eſt* plagium, *& eſt hominum; vel* abigeatus, *& eſt armentorum abductio.* *Hoc vel eſt* ſacrilegium, *ſpectantium ad cultum divinum; vel* furtum ſimplex, *rerum ſimplicium & inanimatarum.*

Pœnæ furti *ratione delicti variant. In variis nationibus eſt* ſuſpenſio, *ex jure ubiq; recepto. Lex enim Moſaica licet eam pœnam non decernat, creſcentibus tamen delictis creverunt pœnæ. Unde & Salomonis tempore aſperior pœna erat furti, quàm ſecundùm legem Moſaicam.*

*Et licet per benignam juris interpretationem & miſericordiam à pœna aliquando ordinaria liberentur, qui urgenti ſumma fame & neceſſitatis tempore furati ſunt; tamen hoc furtum nequaquam licitum eſt, fame enim potiùs moriendum pauperi quàm furandum. Interim panem ei denegans homicida eſt. Iuxta illud: ſi non paviſti, occidiſti.*

Uſura

Uſura eſt id quod alteri ſolvitur propter pecuniæ debitæ vel rei conceſſæ uſum. Eſtq; *triplex*: Lucratoria, punitoria, Compenſatoria.

*Lucratoria illicita eſt & furto deterior, cum ob mutuationis officium pretium illegitimum exigitur. Dicitur fœnus quaſi funus, vel vivi hominis ſepultura & cruciatus.*

*Punitoria eſt quæ tamquam mulcta debitori irrogatur ob moram ſolvendi.*

*Compenſatoria, eſt cum pro pecuniæ uſu juſtum pretiū gratitudinis loco retribuitur, habitâ ratione æquitatis & conſcientiæ. Hæc in quibuſdam caſibus eſt licita. Vt 1. cū diviti mutuo dederis ad exercendas negotiationes; agros, ædes, &c. comparandas; ne ipſi ſit commodū, tibi damnū. 2. Cum pauper pauperi dat mutuo, non ex abundanti: ut dans merito ab accipiente indemnis præſtetur. Nam ita quis alteri proderit; ne ſibi ipſi obſit. Charitas enim incipit à ſeipſa. Licitam verò aliquam eſſe uſuram probatur & ex ſacris Matth. 25. & jure civili, quod eam decernit. Illicita autem eſt compenſatoria, ſi dives mutuo dederit pauperi egenti & non inde lucranti. Ab hac paſſim ſcriptura abhorret & Chriſtiana charitas.*

## Caput III.

### *De jure & injuria.*

JUs eſt, quod recta ratio in uſu mutuæ ſocietatis præſcribit.

*Dividitur Ariſtoteli in* civile *ſeu ſimpliciter dictum, &* domeſticum *ſeu ſecundùm ſimilitudinem dictum.*

*Juriſconſulti dividunt in* naturale, *quod natura docuit omnia animalia, ut ſeipſum defendere, liberos amare, &c.* Gentium, *quod ratio omnes gentes docuit (& hoc idem eſt cum jure naturali Ariſtotelico) ut Deum eſſe colendum, patriam defendendam, &c. Et* civile *quod quiſq; populus ſibi conſtituit ſcriptum vel non ſcriptum, publicum vel privatum.*

Civile (*quod Ariſtoteli etiam ſub ſe conttinet naturale*) *vel eſt* naturale vel *legitimum ſeu* legale, *quod jureconſultis tantùm civile.*

Naturale eſt quod apud omnes homines rectæ rationis beneficio utentes eandem vim habet, non ex hominum opinione aut inſtituto, *Dicitur rectæ rationis.*

*Nam*

*Nam hâc neglectâ non defuerunt ſcelerati populi, beſtiales & quaſi furioſi, qui a jure receſſerunt naturali: ut apud Iidos filij parentes ſenio confectos fuſtibus interficiebant.*

*Efficiens legis naturæ ſunt notitia principiorum practicorum & inde exſtructarum concluſionum, quas Deus animis hominum ab initio impreſſit. Vnde hoc jus in ſcriptura dicitur jus Dei, veritas & patefactio Dei, opus legis inſcriptum in cordibus in ipſa creatione.*

Principia *ſunt axiomata per ſe nota & indemonſtrabilia, naturâ nobis inſita & legum ſpecialiorum ſemina: ut turpe eſt fugiendum, parentes honorandi, pactum ſervandũ, quod tibi non vis fieri alteri ne feceris, ſuum cuiq; tribuendum, veritas colenda, &c.*

Concluſiones *ex his ratione rectâ colligendæ ſunt variæ, ut ex principio: juſtitia eſt colenda, concluditur; Ergo non furandũ, non occidendum, &c. Ex principio: æqualitas eſt ſervanda, concludis: Ergo pœna delicto debet reſpondere.*

*Juris naturalis* ſpecies *Ciceroni ſunt* 1. *Religio, quæ Deo debetur.* 2. *Pietas, quæ patriæ,*

*parentibus, cognatis, &c. 3. Gratia, benemeritis. 4. Vindicatio, injurioſis. 5. Obſervantia, ſuperioribus autoritate, &c. 6. Veritas omnibus.*

Jus legale *vel* civile *ſpecialiter & JCtis dictum*, eſt quod ex hominum inſtituto autoritatem habet, omnes quibus fertur obligans. *Hoc apud omnes non eſt idem, ſed mutari poteſt, immò abrogari. Sancitum vel ex jure naturæ, vel ratione aliqua probabili, vel aliqua circumſtantia ad ſalutem civium, &c.*

*Finis eſt non tantùm honeſtas, ut in lege naturæ, ſed etiam utilitas.*

*Adjunctum eſt* æquitas vel correctio, quando jus ipſum ob generalitatem videtur deficere, *vel benigna juris interpretatio à judice prudenti. Æquitatis* extrema *ſunt. 1. Malitioſa juris interpretatio, JCtis calumnia, cùm legis verba in ſenſum detorquentur alienum à mente legislatoris. 2. Strictum & ſummum jus, cum leges ſeverè ſine mitigatione (licet hanc circumſtantia aliqua poſtulet) retinentur abſq; prudentia, id eſt, abſq; examine circumſtantiarum, loci, temporis, perſonarum, mentis legislatoris,*

*&c.*

*&c. Et in hac ſignificatione ſummi juris* (*non de ſtatu juris perfecto & excellentiſſimo*) *verum eſt illud*: ſummum jus, ſumma injuria.

Jus legalè vel *eſt* nõ ſcriptum, *approbatum longo conſenſu utentium, & ita imitatur legem*; *vel* ſcriptum: *ut lex*; *plebiſcitum, ſenatusconſultum: principium placitum ſeu conſtitutio, prætorum edictum, reſponſum prudentum, receſſus, &c. de quibus* JCtus. *Vtrumq; vel eſt publicum pro pluribus*; *vel privatum pro qualibet civitate vel univerſitate, &c. Et dicitur jus municipale, ſtatutum, &c.*

Jus domeſticum eſt quod colitur inter unius domus membra; *ut matrimoniale ſeu* uxorium, *inter maritum & uxorem*: Herile *ſeu dominativum, inter Dominum & ſervum.* Paternum *inter parentes & liberos, &c.*

Injuria opponitur juri, cujus eſt violatio. Eſtque *vel* voluntaria vel invita. *Illa propriè eſt injuria*; *cum invito præter meritum infertur damnum à ſciente & volente*: *Dicitur invito, nam* volenti non fit injuria, *vel volens non patitur injuſtum, modo*

*habeat voluntatem integram, abſolutam, liberam & expreſſam, At patitur nolens injuſtè, qui habet voluntatem 1. tacitam, non expreſſam, v. g. qui volens patitur damnum leve ab inimico, ut magis ei noceat. Non integram, ut in martyribus. 3. Conditionalem, ut pauper egens dat diviti injuſtam uſuram. 4. Ligatam, ut infirmus noxia petens ſi à quodam facile conceſſa habeat. Hæc vel eſt venialis, quam homo committit per ignorantiam, vel non venialis, quam committit ignoranter. Confer cap. 3. Ethic. General. Voluntaria eſt 1. Ex malitia & certo animi propoſito. 2. Ex animi affectu & perturbatione: & hæc levior eſt.*

## CAPUT IV.

### *De Temperantia.*

TEmperantiæ vox *hîc non generaliter capitur pro quavis virtute, ſed morali ſervante in gula & venere mediocritatem.*

Eſt enim temperantia virtus moralis in appetendis vel fugiendis corporis voluptatibus, quę guſtu & tractu percipiuntur

tur, & arcendis doloribus, qui ex rei jucundæ privatione animo concipi poſſunt.

*Habebit itaq; vir temperans in expetendis & perfruendis voluptatibus rationem honeſtatis, quantitatis, valetudinis, exiſtimationis, loci, temporis, ſumtuum, &c. Et cum temperantia ſit virtus, non erit temperans, qui à rebus nonnullis abſtinet vel natura, vel morbo, vel voto. Coactio enim in virtutibus non habet locum.*

Effecta *temperantiæ, in corpore ſunt ſanitas & pulcritudo; contra, intemperantia variarum ægritudinum cauſa eſt, & mediocrum nutrix. In animo, conſervatio ingenij, judicij, memoriæ, alacritas ad exercendas virtutes.*

Exceſſus *eſt intemperanitiæ vitium frequentiſſimum.*

Defectus, (*qui rariſſimus,*) *eſt ſtupiditas: omnes ſpernens etiam neceſſarias & honeſtas voluptates, ut in Origine, qui ad vitandam venerem ſeipſum caſtravit; & in Diogene, qui omnes mulieres de arboribus ſuſpenſas optavit.*

Objectum *externum Philoſopho ſunt* volu-

voluptates (*corporis, non omnes, ſed tantùm* guſtus *&* tactus; *& hujus præſertim*) *& dolores* (*ex accidenti, nam fortitudo per ſe circa dolores verſatur*) *quatenus ex voluptatum nimio deſiderio vel privatione oriuntur.*

Species *duæ ſunt*: Frugalitas & caſtitas.

Frugalitas eſt temperantia in gula moderanda, quâ cibi *& potus tanta portione utimur, quantam natura ad ſui conſervationem poſtulat.*

*Ratione duplicis hujus obiecti, cibi & potus,* duplex eſt *frugalitas*: abſtinentia, *quæ in cibo,* & ſobrietas *quæ in potu. Habeatur autem ratio cuiuſq; naturæ.* Non enim *omnibus æquè calor fortis eſt, nec æqualiter omnes laborant: quare unus altero copioſiori victu uti poteſt, illæſa frugalitate.*

Exceſſus *eſt* Luxuria *in cibo & potu, corpus eiusq; vires proſternens, uti & animi: qualis cœna Antonij & Cleopatræ.*

Defectus *ſunt* ſordes *tales, cum quis corpori neceſſarium alimentum denegat.*

Abſtinentia eſt frugalitas in cibo capiendo *modum ſervans naturæ & rectæ rationi congruum.*

Defe-

Defectus *eſt nimia* corporis maceratio, *vitium rarum:*

Exceſſus *frequens eſt* voracitas *& edacitas, conſiſtens 1. In nimia quantitate. 2. Feſtinatione, inſtar canum. 3. Intempeſtiva comeſtione non urgente fame. 4. In electione ſuavium præ ſalubribus. 5. Cum quis delicatiora in patina meditatur & evolvit.*

Remedia *contra voracitatē ſunt 1. Cogitare nutriendam etiam eſſe animam. 2. Voracitatem eſſe beſtiarum. 3. Non abutendum divinâ liberalitate. 4. Guſtus delectationes eſſe breves. 5. Prius reſiſtendum hoſtibus qui in nobis ſunt, quam externis. 6. Voracitatem eſſe matrem morborum & mortis prœmaturæ.*

Sobrietas eſt frugalitas in moderato potus uſu. *Vult hæc virtus 1. Ne nimium bibamus. 2. Ne nimium ſectemur ſuavitatem potus, etiam in modico potu.*

*Extremum in* defectu *nomine caret: dici tamen poteſt nimia* averſatio potus *requiſiti: quod vitium admodum rarum. Non enim pro vitio reputandum, quod aliqui nihil plane biberint, vel ex peculiari natura, vel morbo, vel coactione, vel conſuetudine longa, &c.*

Ex-

*Extremum vitium in* exceſſu *eſt* Ebrietas *vel intemperantia in potu, virtus hodie, proh dolor! potiùs quàm vitium belluonibus.*

Cauſæ *ſunt prava voluntas, conſuetudo perverſa, &c.*

Effecta *ſunt nocumenta varia corporis & animæ: morbi infiniti, & mors ſæpè repentina.*

Remedia *Ethica præter ea quæ voracitatis ſunt 1. Conſiderentur incommoda & effecta ebritatis. 2. Cogitandum vinum ad ebrietatem ſumtum hominis eſſe venenum. 3. Contemplentur ebrii in ſpeculo faciem furibundam. 4. Perpendendum Ethnicos etiam potuiſſe hoc vitium deteſtari & beſtiis adſcribere.*

Caſtitas eſt Temperantia in moderanda venere licita, & fugienda illicita.

Objectum *eſt venus; quo nomine intelli ge non tantum actum venereum, ſed etiam voluptatem in amplexu, oſculis, colloquiis geſtu corporis, vultus, oculorum, manuum pedum, &c Et tum hæc virtus in ſpecie dicitur* Pudicitia. *In venere licita vult caſtitas, ut fiat illæſa valetudine, in loco, tempore, & illicitam planè damnat.*

*Ratione perſonarum conſideratur caſtitas, & requiritur* 1. *In omnis ætatis ſtatuſq́ hominibus*. 2. *In juventibus, puellis & omnibus non nuptis virginitas*. 3. *In conjugandis requiritur reverentia in cognatum ſanguinem, ne copuletur ſanguine aut affinitate vicinior quam par eſt*. 4. *In jugibus fides coniugalis, ne aliis adhæreant, neve ſe invicem deſerant extra caſum adulterij*.

*Extremum in* defectu *eſt affectata omnis veneris deteſtatio, ut in Diogene, Origene, &c.*

Exceſſus *eſt* libido, *ad quam referuntur*. 1. *Omnis frivola ſeminis profuſio*. 2. *Scortatio*. 3. *Stuprum*. 4. *Adulterium tam ſimplex quàm compoſitum*. 5. *Inceſtus*. 6. *Sodomia*. 7. *Beſtialitas*.

Effecta : *Libidinem omnem conſequuntur : ignominia, pœnæ variæ, morbi, mors repentina, nonnunquam & ni reſipiſcant, mors æterna: nam ſcortatores & adulteri non poſſidebunt regnum Dei.*

*Sunt qui huc* choreas *referunt, tanquam libidinis irritamentum: Sed diſtinctione opus.* Aliæ *enim ſaltationes ſunt* ſacræ *& religioſæ, quæ in honorem Dei fiebant, ut à David-*

*vide,*

*vide, Iuditha, &c. Aliæ* convivales *noſtro tẽpore plerumq́ conviviorum appendices, ſuntq́ vel* honeſtæ *& Chriſtianis licitæ, vel inhoneſtæ.* Inhoneſtæ *ſunt leves, & impudicæ, quæ fiunt à perſonis ſcurrilibus & impuris in locis inhoneſtis, aut tempore inconvenienti. Hæ meritò damnantur.* Nam 1. *ſunt reliquiæ Ethniciſmi. 2. Levitatis notæ & irritamenta libidinis. 3. Malorum fontes, ut ſunt ſtupra, cædes, &c. 4. Ethnicis etiam inviſæ nonnullis & punitæ; multò magis Chriſtianis.*

Honeſtæ *fiunt à perſonis honeſtis & verecundis in loco honeſto (præſertim publico, in præſentia honeſtorum) tempore convenienti, non aliis laboribus præſertim ſacris deſtinato; modo decenti, non impudicis circumgirationibus & ſtrepitu furioſo.*

*Hæ non ſimpliciter illicitæ.* Nam 1. *Scriptura meminit ſaltationum Eccl. 3. quas tamen nuſpiam prohibet. 2. Sanitati proſunt, dum & animus refocillatur, & corpus quiete nimia atq́ compotationum liberatum motu mediocri quaſi vivificatur. 3. Splendor comitatis in moderatis apparet Choreis, ut habet Caſus. 4. Quædam honoris gratia ducuntur, ut dicebat Imperator Frider. II.*

*Ab honeſtis ergo honeſtè fieri poſſunt. Impiis autem & impuris nihil eſt purum.*

## CAPUT V.

### *De Fortitudine.*

FOrtitudo eſt virtus moralis ſervans mediocritatem circa timorem & cõfidentiam in iis quæ terribilia ſunt, publicæ utilitatis & honeſtatis cauſa.

*Definitum à ferendo dictum (pericula videlicet & labores) non hic ſupernaturalem & cœleſtem denotat fortitudinem, ad tyrannidem quam vis perferendam, ut fuit in Moſe contra Pharaonem, in Iohanne contra Herodem, in Apoſtolis & Martyribus plurimis qui fortiores quàm qui in bello pro patria occumbunt; nec naturalem illam, quales in leonibus, equis, &c. ſed moralem, ut habet Genus.*

Objectum *internum eſt* metus & confidentia.

*Externum eſt generale vel ſpeciale.* Generale *ſunt* terribilia *ſeu formidabilia, mala & adverſa, quæ præter meritum & culpam accidunt noſtram, ut paupertas, captivitas,*

*exi-*

*exilium, amicorum penuria, vulnera, morbus, &c. quæ tamen metuenda, ſi ob culpam noſtram contingant. Alia verò mala ſunt quæ ab omnibus metuenda, ut omne ſcelus & ſceleris pœna, &c.*

*Mala verò quæ corpus & vitam petunt, ſunt majoris fortitudinis: quo ad reliqua difficilius eſt ſecundas res moderatè ferre. Sic mala & pericula ſubitanea fortioris eſt animo magno perferre, quàm præviſa.*

*Speciale eſt* mors ( præſertim bellica *pro patria & publicæ utilitatis gratia) quæ homini, non ut Chriſtiano, ſed ut corpori animato conſervationem expetenti maximè eſt terribilis. Et præterea 1. difficillima ob certamen. 2. Pulcerrima ob decorum. 3. Celeberrima propter famam. 4. Honeſtiſſima propter cauſam videlicet defenſionem patriæ religionis, libertatis, parentum, liberorum &c. Eſt ergo mors viro forti delectabilis reſpectu cauſæ, ſubjecti & finis; triſtis autem dolorifica conſideratione officiorum virtutis quibus privabitur, ut ampliùs patriæ cariſſimæ inſervire nequeat.*

Bellum *porro* Chriſtianis licitum eſt *juſtis cauſis poſitis, & vim vi repellere, p*

*tet 1. Natura feris, & mos gentibus dictat injuriam illatam propulſare. 2. Licet defendere patriam, amicos, &c. 3. Bellum continet multos mala medi.antes in officio & intra limites. 4. Publica vindicta ſeu bellum juſtum in ſcripturis paſſim à Deo præcipitur: imo bell.ndi præcepta à Deo ibidem traduntur. 5. Et ſanctorum plurimi bella geſſerunt.*

Duellum *autem* neque gladiatoribus concedendum; neque in bello tuto committitur,*eo fine ut uno vincente univerſa firma ſit victoria. Licet enim in ſacris exempla præſtent & apud Romanos, & olim apud noſtrates Danos, teſte Saxone; hodie tamen mos ille meritò deſerendus: quo in uſu ſunt ſclopeta & bombardæ; ut vir fortiſſimus jam à cacula aliquo occidi queat. Et quid eſt totum aliquod imperium unius virtuti & fortunæ committere?*

Finis in *definitione ponitur* Hōneſtum & publica utilitas. *His de cauſis ferenda pericula, non gloriolæ aut lucelli. Vnde negat rectè Philoſophus fortes dicendos, qui lucri gratia militant. Interim militum mercenariorum opera eſt utilis, & licitum etiam mili-*

*militare ei qui non ſubiectus eſt magiſtratu belligeranti, cum exempla paßim in ſcriptu râ habeantur.*

Officia *viri fortis ſunt: imperterrito animo eſſe in maximis malis, omnia peragere cum conſilio, non temerè, cupiditate, ira, &c. Exſpectare hoſtem, aggredi periculum cum prudentia, ſuſtinere aciem, adverſarium fugare; & (quod tamen minus forti competit) fugere, ſi recta ratio jubet, & præſens vitæ periculum. Si enim damnum accederet Reipub. ex tua morte; vitam ſalvabis: nam ita qui fugit, ad pugnas ille redire poteſt. At ſi damnum ex fuga; præſtabit mori.*

Exceſſus *eſt duplex. 1. Inſana omnis metus vacuitas; ut qui non metuit fulmina, tonitrua, terræ motûs, prodigia, &c. In quibus non relinquitur fortitudini locus. 2.* Audacia *vel præceps animi impetus in pericula ſine ratione, qualis in arrogantibus, qui quum imminent pericula, timidi ſunt, & Martem in fugacibus habent pedibus.* Est *tamen* Audacia timiditate potior. Nam *1. Hæc Reipub. magis nocet, quippe quæ nihil audet pro patria aggredi, dum interim audaces fortuna juvat, timodoſq; repellit. 2. Au-*

*dac-*

*acia faciliùs corrigi poteſt:* Eſtq; *fortitudini vicinior: audax enim omnia adire jubet pericula, timidus nulla, fortis quædam.*

Defectus *eſt* timiditas *ſeu ignavia, cum quis metuit pericula honeſta quæ non debebat. Hæc cum nimia eſt, fit* deſperatio, *ad quam (neutiquam ad fortitudinem; non enim pœna ſed cauſa facit martyrem aut fortem) referenda.*

Αὐτοχειρία, cum quis metu majoris mali ſibi manus violentas infert, *adeoq;* 1. *Non reſpicit honeſtatem, ſed mortem tanquam majus bonum præ malo eligit alio, quod alia via ſe effugere non poſſe putat, quam morte ſua.* 1. *Facinus omnibus ignominioſum committit & homicidium.* 3. *Publicam ſocietatem imminuit.* 4. *In naturam peccat, quæ ſui vult conſervationem.* 5. Non *dignè & dignis modis mortem ſubit.*

Diviſiones *fortitudinis ſunt variæ. Alia enim eſt domiſtica ſeu* togata, *alia* bellica. *Illa animum præſentem præſtat in rebus adverſis & proſperis, in pace potiſſimum eminens.* Hæc *eſt* vera vel apparens. *De vera ſupra actum hactenus.* Apparens, *ficta ſeu adulterina, eſt qua impellitur quis ad peri-*

*cula-*

*ſula apparente & ſpecioſo aliquo nomine.* *Eſtq;* 1.*Civilis ſeu* politica *dicta, ſpe honoris aut metu ignominiæ.* 2. Servilis *& coacta, pœnæ formidine, ut in ſervis, mancipiis, & militibus nonnullis coactis & anguſtatis, cùm fugæ non datur locus.* 3. Iracunda *ſeu violenta, pendens à metu & perturbatione animi, irâ, odio, cupiditat[e] vindictæ, &c. ſine certo conſilio.* 4. Mili[-]taris vel experimentalis *pendens ab uſ[u] & experientia atque ſpe prædæ. Hinc vete[-]rani milites tyronibus animoſiores.* 5. Fidu[-]ciaria *pendens à præſentia præſidiorum & auxiliorum.* 6. Inſcia, *quæ pugnat ex igno[-]rantia periculi, donec fugam tandem a[r]ripiat.*

---

## CAPUT VI.

### *De liberalitate & Magnificentia.*

CONjunguntur *hæ duæ virtutes, q[uæ] differunt tantùm ſecundùm magi[s et] minus.*

Eſt enim Liberalitas virtus mod[...]

trix minorum vel mediocrium facultatum; Magnificentia majorum. *Vel: eſt mediocritas circa pecunias.*

*Liberalitas dicta, quod homine libero ſit digniſſima virtus, cujus actus eſt uti pecuniis.*

Objectum *propinquum vel internum eſt amor vel appetitus pecuniarum. Remotum vel externum ſunt ipſæ* pecuniæ: *non hæ tantùm, ſed quicquid pecunia æſtimari poteſt; etiam cum quis operâ, officiis & conſiliis ſuis alteri prodeſt; Græcis χρήματα. Circa hæc verſatur liberalis ratione vel χρήσεως vel κτήσεως. Vſus poſſeſſioni præſtat: Ideo liberalitas potiùs in dando, quàm accipiendo occupatur. Dare enim eſt difficilius, præſtantius, laudabilius, & juxta omnes, liberalius.*

*Vſus conſiſtit in largitione & ſumtu. Sumtus impendantur ubi honeſtè ſit; parcatur iiſdem, ubi non neceſſarij.*

*Quoad* doſin, *attende modum & finem cum Ariſtotele. Et in modo* 1. *Perſonam: Dantem, quæ erit prompta, hilaris, & collati beneficij immemor, non exprobatrix: Accipientem; quæ ſit digna, & vir bonus quicunq;*

*cunq́ꝫ, maximè nobis junctus ſanguine, terrâ, &c. benè de nobis meritus, &c.* 2. *Quantitatem, ratione dantis; det pro modulo & facultatibus. Pauper enim de ſuis dans proportionaliter, liberalior eſſe poteſt divite plura dante quidem, ſed non proportionaliter. Vide exemplum viduæ Luc. 21. Ratione accipientis reſpicienda eſt cuiuſqꝫ ſtatus & dignitas, plus enim dandum conſanguineo, bono, pauperiori, &c.* 3. *Qualitatem: beneficia proſint accipienti.* 4. *Tempus cum res poſtulat; Qui cito dat bis dat, &c.* 5. *Locum, qui ſit ex honeſtat. præſcripto.*

Finis *in dando eſt* honeſtas *ſola. Non ergo ſunt liberales qui dant.* 1. *Ad oſtentationem.* 2. *Vt maiora reportent.* 3. *Ad favorem conciliandum.* 4. *Vt liberetur à petentis importunitate, ne videatur inhumanus.*

Κτῆσις *conſiſtit in acquiſitione & conſervatione. In hac: cavendo æs alienum, temerarias fidejuſſiones, &c. In illa:* 1. *Non per & nefas acquirat.* 2. *Non ſit importunus poſtulando.* 3. *Augeat rem familiarem animo diteſcendi; ſed ut aliis queat ben*

*ere, 4. Benefacturus de ſuis largiatur, non de alienis.*

*Extremum in* exceſſu *& ratione* χρήσεως *eſt* prodigalitas, vitium in nimis dando, *& parum aut inhoneſtum recipiendo. Eſt tamen laudabilius quam avaritia. Quia 1. Liberalitati ſimilius. 2. Nonnullis largitionibus utilis eſt prodigalis. 3. Et ſtultitia atq; ſimplicitate magis quàm malitia peccans. 4. Citiúsq; ſanari poteſt quàm avarus, accedente videlicet ætate vel egeſtate. Prodigalitas enim magis eſt juvenum neſcientium quid valeat nummus, ſed facilius corrigibilium: avaritia eſt ſenum magis, qui non flectuntur.*

Eſt autem avaritia vitium in nimium accipiendo, vel retinendo, vel utroq;. *Eſtq; plurimorum radix vitiorum, perjurij, contemtus verbi Dei, homicidij, adulterij, furti &c. Vitetur ergo nimius divitiarum appetitus. Interim* Divitiæ per ſe nullæ *nocent aut* illicitæ *ſunt: Nam 1. ſunt donum Dei, quo ſancti patres multi non caruerunt. Et Deus Salomoni eas promittit cum ſapientia. Et benedictio Dei divites facit.*

2. *Ariſtoteli ſunt inſtrumenta felicitatis politica, & exercendæ liberalitatis.*

Magnificentia eſt virtus in magnis ſumtibus erogandis. Objectum *ſunt* ſumtus *non mediocres, ut in liberalitate, ſed* ampli *& honorifici, majores in Rege quàm principe, comite quàm nobili, &c. Vir ergo magnificus eſſe non poteſt ex plebe, ſed princeps, ſanguine clarus, in ſummo officio conſtitutus, divitijs affluens honeſtè partis. Quamobrem meretricula non poteſt eſſe magnifica, licet ſumtûs expendat magnos.*

*Magnificentiæ eadem* præcepta *ſunt, quæ ſupra liberalitatis, ſed in majori perfectione.*

Effecta *vel opera magnifici ſunt pulcra, ſplendida, durabilia, utilia: ut templa, reditus* Eccleſiaſtici, *Academiæ,* Noſocomia, *arce & propugnacula, portus porticus, potens, na ves, armamentaria, &c. Item privata ædifi cia, ſupellex aurea, argentea, gemmæ, veſte &c.*

Exceſſus *eſt* luxus *& inepta ſplendor affectatio, vitium in nimis magnis ſumt bus erogandis, non honeſtatis cauſa, ſed de ſtationis, ut in* Cleopatra: *Item cum*

*pus ſit abſq; elegantia, gratia, duratione, &c.*

Defectus, ſordes. *Sunt autem extrema magnificentiæ deteriora, quàm liberalitatis. Nam 1. Peccant in publicum commodum, & interitum Reipub. afferunt. 2. Conſpectiora ſunt.*

---

## Caput VII.

### *De Modeſtia & Magnanimitate.*

*Conjunguntur & hæ duæ, ut priores, differentes tantùm ſecundùm magis & minus. Modeſtiæ enim objectum ſunt honores parvi & mediocres; magnanimitatis magni.*

Eſt *enim* modeſtia virtus in parvis vel modicis honoribus rectè expetendis vel contemnendis.

Defectus *eſt* contemtus honorum *præter modum & rationem, etiam nobis debitorum ſaniorum judicio & divino mandato:*

Exceſſus *eſt* ambitio *vel arrogantia,*

*quando honores mediocres nimium & præter rectam rationem expetimus.*

*Modeſtiæ cognata eſt* Humilitas *Chriſtianorum, vel animi demiſſio, quâ quis propria modeſtè extenuat, & ſubmiſſè ſe gerit, ac interdum aliquid de jure ſuo remittit in* Dei *gloriam & Eccleſiæ commodum.*

Magnanimitas eſt virtus in magnis & debitis honoribus.

*Aliàs nonnunquam ſumitur pro magnificentia, item fortitudine inſigni.*

Exceſſus *eſt* ſuperbia *vel faſtus quando quis indignus magnos affectat honores, res ſuas ſecundas jactat, &c.*

Defectus Puſillanimitas, *reſpuens honores jure debitos.*

Officium magnanimi *primarium e[ſt] magnos honores convenienter & modo dece[n]ti expetere vel contemnere. Secundarium e[ſt] moderatè verſari circa opes & potentiam, q[uæ] honorem ex parte amplificant.*

*Magnanimitatem autem non tollit poli[ti]cam Humilitas ſpiritualis.*

*Sed objectum præſentium virtutum exp[li]candum, quod* Honor.

Honor eſt præmium virtutis, trib[...]

tum viro bono ob honeſtatem à congruente ejus judice, ut ejus virtus refulgeat, cæteriq; ejus exemplo ad virtutem invitentur.

Materia *honoris eſt multiplex, quæ in ſignum virtutis tribuitur.*

Efficiens *eſt* judex competens *actionem virtutis, vir probus, præſertim princeps & magiſtratus. Et ad ſolidum honorem ſufficit unius probi & prudentis viri teſtimonium, cum una ſit vox omnium proborum, At ad honoris illuſtrationem multorum requiruntur teſtimonia. Vir ergo pravus & improbus cùm judicium honeſti & viri boni non habeat, probos & bonos honorare non poteſt. Honor enim eſt actio proba, quæ eſt honorantis & conferentis: Unde Ariſtot. dicit* honorem *eſſe* magis honorantis quàm honorati, *Eſt tamen etiam honorati. 1. Tanquam cauſæ impellentis & commoventis honorantem ſeu cauſam motam. 2. Tanquam illius præmium fructus & ſignum. 3. Recipitur in honorato, non in producente. 4. Contraria, videlicet infamia & vituperium ſunt recipientis, non dantis. Quæ contraria uti fugere licet; ita* Honorem *appetere*

*conceſſum eſt.* Nam. 1. *ita diſtinguitur homo à pecude.* 2. *Honos alit artes.* 3. *Juſtitia eſt ſua unicuiq; tribuere.* 4. *Natura etiam membra corporis aliqua honorotiora fecit.* 5. *Deus honorem præcepit in quarto præcepto.*

---

## CAPUT VIII.

### *De Manſuetudine.*

MAnſuetudo eſt virtus ſervans mediocritatem circa iram.

*Dicitur alias clementia, placabilitas, humanitas.*

Objectum *internum eſt* ira, *quæ eſt affectus cum vindictæ cupiditate, ex contemtu noſtri vel noſtrorum ortus.*

*Externum, quod iram poteſt concitare, u injuriæ, contemtus, convitia, damna, &c.*

Officium manſueti *in genere, eſt ira cohibere. In ſpecie, rationem habere* 1. *Perſ narum. Iraſcendum enim improbis & ſcel ratis, non ſuperioribus, non benè de nobis m ritis, non veniam precantibus, &c.* 2. *Cauſ rum. Iræ juſtæ ſint cauſæ, facientes ad deſt ctionem cultus divini, famæ, patriæ, ami*

*ri*

*rum.* 3. *Temporis & loci. Non iraſcendum diu, non in convivijs, ſerijs conſultationibus, &c.*

Defectus *dicitur* Lenitudo *vel ira vacuitas; cum quis non iraſcitur, quibus perſonis & quibus de cauſis iraſci debet: adeoq; occaſionem dat ſecuritati & morum diſſolutioni.*

Exceſſus *eſt* iracundia, cujus *tres* ſpecies. 1. Excandeſcentia *cum citò ob leves cauſas, aperteq; iraſcuntur, ſubitoq; placantur.* 2. Amarulentia, *cum tardè iraſcuntur, ſed ſemel conceptam iram fovent occultè, & vindictam beluino more ſequuntur, & occaſionem ulciſcendi, niſi diuturnitate temporis ira ſit concocta: & hi deteriores.* 3. Crudelitas, *ſævitia & animi aſperitas, ut in tyrannicis hominibus, cum graviùs & diutius quàm oportebat, iraſcuntur.*

*Ira autem legitima viro bono licita eſt tanquam eos fortitudinis excitans animos ad res magnas. Ita in ſacris fortiſſimi & ſanctiſſimi iraſcuntur Jacobus, Moſes, David, &c.*

*In his extremis lenitudo iracundiâ præ-*

*[illegible] eſt: Nam hæc frequentior eſt,*
*[illegible] converſationem impedit,*
*[illegible] Manſuetudo autem*
*[illegible] aſſinis eſt, quæ jam ſ*
*[illegible]*

## Caput IX.

### De Comitate.

COmitas eſt virtus homilitica i
verſatione ſeria honeſte oble
*[illegible] officioſis & a*
*[illegible] dicitur comitas, f*
*[illegible] humanitas, popular*
*[illegible]*

*Objectum internum ſunt animi*
*[illegible] ex rebus ſeriis in qu*
*[illegible] converſatione.*

*[illegible] dictorum*
*[illegible]*

*[illegible] utilitate.*

*[illegible] comis vel humani ſunt*
*[illegible] in dictis & facti*
*[illegible] verbis amicis. 3.*
*[illegible] præſtantiorum*
*[illegible] æqualium, quibus*

Ao 1

*ſentiendum; minorum, quibus modeſtè perſuadendum. 4. Alterius dicta & facta ſi approbare jure nequit, monebit modeſtè, non aſſentabitur.*

*Exceſſus eſt* Blanditia, *vel nimium placendi ſtudium, quando quis omnia laudat & ſ*adulatio *Gnathonica, cùm quis lucri cauſa blanditur.*

Defectus *eſt* Moroſitas *& violentia, quando nemini placere cupimus, & dicta factaq; aliorum bona & recta improbamus.*

---

## Caput X.

### *De Vrbanitate.*

URbanitas eſt virtus homilitica in converſatione jocunda, quâ rectè jocamur & aliorum jocos ferimus. *Vel: quâ concinnis & honeſtis dicterijs ad hilaritatem excitandam in jocundioribus congreſſibus jocamur.*

Exceſſus *eſt* ſcurrilitas *paraſitica, id eſt, intempeſtivum & immoderatum ſtudium movendi alijs riſum.*

Defectus ruſticitas, *tum quis non com-*

*militare ei qui non ſubiectus eſt magiſtratui belligeranti, cum exempla paſſim in ſcripturâ habeantur.*

Officia *viri fortis ſunt: imperterrito animo eſſe in maximis malis, omnia peragere cum conſilio, non temerè, cupiditate, ira, &c. Exſpectare hoſtem, aggredi periculum cum prudentia, ſuſtinere aciem, adverſarium fugare; & (quod tamen minùs forti competit) fugere, ſi recta ratio jubet, & præſens vitæ periculum. Si enim damnum accederet Reipub. ex tua morte; vitam ſalvabis: nam ita qui fugit, ad pugnas ille redire poteſt. At ſi damnum ex fuga; præſtabit mori.*

Exceſſus *eſt duplex. 1. Inſana omnis metus vacuitas; ut qui non metuit fulmina, tonitrua, terræ motûs, prodigia, &c. In quibus non relinquitur fortitudini locus.* 2. Audacia *vel præceps animi impetus in pericula ſine ratione, qualis in arrogantibus, qui quum imminent pericula, timidi ſunt, & Martem in fugacibus habent pedibus. Eſt tamen* Audacia timiditate potior. Nam *1. Hæc Reipub. magis nocet, quippe quæ nihil audet pro patria aggredi, dum interim audaces fortuna juvat, timodoſq; repellit. 2. Audacia*

*dacia faciliùs corrigi poteſt*: *Eſtq; fortitudini vicinior*: *audax enim omnia adire jubet pericula*, *timidus nulla*, *fortis quædam.*

Defectus *eſt* timiditas *ſeu ignavia*, *cum quis metuit pericula honeſta quæ non debebat. Hæc cum nimia eſt*, *fit* deſperatio, *ad quam* (*neutiquam ad fortitudinem*; *non enim pœna ſed cauſa facit martyrem aut fortem*) *referenda.*

Αὐτοχειρία, cum quis metu majoris mali ſibi manus violentas infert, *adeoq;* 1. *Non reſpicit honeſtatem*, *ſed mortem tanquam majus bonum præ malo eligit alio*, *quod alia via ſe effugere non poſſe putat*, *quam morte ſua.* 1. *Facinus omnibus ignominioſum committit & homicidium.* 3. *Publicam ſocietatem imminuit.* 4. *In naturam peccat*, *quæ ſui vult conſervationem.* 5. *Non dignè & dignis modis mortem ſubit.*

Diviſiones *fortitudinis ſunt variæ. Alia enim eſt domiſtica ſeu* togata, *alia* bellica. *Illa animum præſentem præſtat in rebus adverſis & proſperis*, *in pace potiſſimum eminens.* Hæc *eſt* vera vel apparens. *De vera ſupra actum hactenus.* Apparens, *ficta ſeu adulterina*, *eſt qua impellitur quis ad peri-*

*cula*

*militare ei qui non ſubiectus eſt magiſtratui belligeranti, cum exempla paßim in ſcripturâ habeantur.*

Officia *viri fortis ſunt: imperterrito animo eſſe in maximis malis, omnia peragere cum conſilio, non temerè, cupiditate, ira, &c. Exſpectare hoſtem, aggredi periculum cum prudentia, ſuſtinere aciem, adverſariuim fugare; & (quod tamen minùs forti competit) fugere, ſi recta ratio jubet, & præſens vitæ periculum. Si enim damnum accederet Reipub. ex tua morte; vitam ſalvabis: nam ita qui fugit, ad pugnas ille redire poteſt. At ſi damnum ex fuga; præſtabit mori.*

Exceſſus *eſt duplex. 1. Inſana omnis metus vacuitas; ut qui non metuit fulmina, tonitrua, terræ motûs, prodigia, &c. In quibus non relinquitur fortitudini locus.* 2. Audacia *vel præceps animi impetus in pericula ſine ratione; qualis in arrogantibus, qui quum imminent pericula, timidi ſunt, & Martem in fugacibus habent pedibus.* Eſt *tamen* Audacia timiditate potior. *Nam* 1. *Hæc Reipub. magis nocet, quippe quæ nihil audet pro patria aggredi, dum interim audaces fortuna juvat, timodoſq; repellit.* 2. *Audacia*

*dacia faciliùs corrigi poteſt: Eſtq; fortitudini vicinior: audax enim omnia adire jubet pericula, timidus nulla; fortis quædam.*

Defectus *eſt* timiditas *ſeu ignavia, cum quis metuit pericula honeſta quæ non debebat. Hæc cum nimia eſt, fit* deſperatio, *ad quam (neutiquam ad fortitudinem; non enim pœna ſed cauſa facit martyrem aut fortem) referenda.*

Ἀυτοχειρία, cum quis metu majoris mali ſibi manus violentas infert, *adeoq;* 1. *Non reſpicit honeſtatem, ſed mortem tanquam majus bonum præ malo eligit alio, quod alia via ſe effugere non poſſe putat, quam morte ſua.* 1. *Facinus omnibus ignominioſum committit & homicidium.* 3. *Publicam ſocietatem imminuit.* 4. *In naturam peccat, quæ ſui vult conſervationem.* 5. *Non dignè & dignis modis mortem ſubit.*

Diviſiones *fortitudinis ſunt variæ. Alia enim eſt domiſtica ſeu* togata, *alia* bellica. *Illa animum præſentem præſtat in rebus adverſis & proſperis, in pace potiſſimum eminens.* Hæc eſt vera vel apparens. *De vera ſupra actum hactenus.* Apparens, *ficta ſeu adulterina, eſt qua impellitur quis ad peri-*

*cula*

*tula apparente & ſpecioſo aliquo nomine.* *Eſtq;* 1. *Civilis ſeu* politica *dicta, ſpe honoris aut metu ignominiæ.* 2. Servilis *& coacta, pœnæ formidine, ut in ſervis, mancipiis, & militibus nonnullis coactis & anguſtatis, cùm fugæ non datur locus.* 3. Iracunda *ſeu violenta, pendens à metu & perturbatione animi, irâ, odio, cupiditate vindictæ, &c. ſine certo conſilio.* 4. *Militaris vel* experimentalis *pendens ab uſu & experientia atque ſpe prædæ. Hinc veterani milites tyronibus animoſiores.* 5. Fiduciaria *pendens à præſentia præſidiorum & auxiliorum.* 6. Inſcia, *quæ pugnat ex ignorantia periculi, donec fugam tandem arripiat.*

---

## CAPUT VI.

### *De liberalitate & Magnificentia.*

C*Onjunguntur hæ duæ virtutes, qui differunt tantùm ſecundùm magis & minus.*

Eſt enim Liberalitas virtus moder-

trix minorum vel mediocrium facultatum; Magnificentia majorum. *Vel: eſt mediocritas circa pecunias.*

*Liberalitas dicta, quod homine libero ſit digniſſima virtus, cujus actus eſt uti pecuniis.*

Objectum *propinquum vel internum eſt amor vel appetitus pecuniarum. Remotum vel externum ſunt ipſæ* pecuniæ: *non hæ tantùm, ſed quicquid pecunia æſtimari poteſt; etiam cum quis operâ, officiis & conſiliis ſuis alteri prodeſt; Græcis χρήματα. Circa hæc verſatur liberalis ratione vel χρήσεως vel κτήσεως. Vſus poſſeſſioni præſtat: Ideo liberalitas potiùs in dando, quàm accipiendo occupatur. Dare enim eſt difficilius, præſtantius, laudabilius, & juxta omnes, liberalius.*

*Vſus conſiſtit in largitione & ſumtu. Sumtus impendantur ubi honeſtè ſit; parcatur iiſdem, ubi non neceſſarij.*

*Quoad* doſin, *attende modum & finem cum Ariſtotele.* Et in modo 1. *Perſonam: Dantem, quæ erit prompta, hilaris, & collati beneficij immemor, non exprobatrix: Accipientem; quæ ſit digna, & vir bonus qui-*

*cunq; maximè nobis junctus ſanguine, terrâ, &c. benè de nobis meritus, &c.* 2. *Quantitatem, ratione dantis; det pro modulo & facultatibus. Pauper enim de ſuis dans proportionaliter, liberalior eſſe poteſt divite plura dante quidem, ſed non proportionaliter. Vide exemplum viduæ Luc. 22. Ratione accipientis reſpicienda eſt cuiuſq; ſtatus & dignitas, plus enim dandum conſanguineo, bono, pauperiori, &c.* 3. *Qualitatem: beneficia proſint accipienti.* 4. *Tempus cum res poſtulat; Qui cito dat, bis dat, &c.* 5. *Locum, qui ſit ex honeſtatis præſcripto.*

Finis *in dando eſt* honeſtas *ſola. Non ergo ſunt liberales qui dant.* 1. *Ad oſtentationem.* 2. *Vt maiora reportent.* 3. *Ad favorem conciliandum.* 4. *Vt liberetur à petentis importunitate, ne videatur inhumanus.*

Κτῆσις *conſiſtit in acquiſitione & conſervatione. In hac: cavendo æs alienum, temerarias fidejuſſiones, &c. In illa:* 1. *Non per fas & nefas acquirat.* 2. *Non ſit importunus in poſtulando.* 3. *Augeat rem familiarem non animo diteſcendi; ſed ut aliis queat benefacer*

*re*, 4. *Benefacturus de ſuis largiatur, non de alienis.*

*Extremum in exceſſu & ratione* χρήσεως *eſt* prodigalitas, vitium in nimis dando, *& parum aut inhoneſtum recipiendo. Eſt tamen laudabilius quam avaritia. Quia* 1. *Liberalitati ſimilius.* 2. *Nonnullis largitionibus utilis eſt prodigalis.* 3. *Et ſtultitia atq; ſimplicitate magis quàm malitia peccans.* 4. *Citiúsq; ſanari poteſt quàm avarus, accedente videlicet ætate vel egeſtate. Prodigalitas enim magis eſt juvenum neſcientium quid valeat nummus, ſed facilius corrigibilium; avaritia eſt ſenum magis, qui non flectuntur.*

Eſt autem avaritia vitium in nimium accipiendo, vel retinendo, vel utroq;. *Eſtq; plurimorum radix vitiorum, perjurij, contemtus verbi Dei, homicidij, adulterij, furti &c. Vitetur ergo nimius divitiarum appetitus. Interim* Divitiæ per ſe nullæ *nocent aut* illicitæ *ſunt: Nam* 1. *ſunt donum Dei, quo ſancti patres multi non caruerunt. Et Deus Salomoni eas promittit cum ſapientia. Et benedictio Dei divites facit.*

D 2. *Ari-*

2. *Ariſtoteli ſunt inſtrumenta felicitatis politica, & exercendæ liberalitatis.*

Magnificentia eſt virtus in magnis ſumtibus erogandis. Objectum *ſunt* ſumtus *non mediocres, ut in liberalitate, ſed* ampli *& honorifici, majores in Rege quàm principe, comite quàm nobili, &c. Vir ergo magnificus eſſe non poteſt ex plebe, ſed princeps, ſanguine clarus, in ſummo officio conſtitutus, divitijs affluens honeſtè partis. Quamobrem meretricula non poteſt eſſe magnifica, licet ſumtûs expendat magnos.*

*Magnificentiæ eadem* præcepta *ſunt, quæ ſupra liberalitatis, ſed in majori perfectione.*

Effecta *vel opera magnifici ſunt pulcra, ſplendida, durabilia, utilia: ut templa, reditus* Eccleſiaſtici, *Academiæ, Noſocomia, arces & propugnacula, portus porticus, potens, naves, armamentaria, &c. Item privata ædificia, ſupellex aurea, argentea, gemmæ, veſtes, &c.*

Exceſſus *eſt* luxus *& inepta ſplendoris affectatio, vitium in nimis magnis ſumtibus erogandis, non honeſtatis cauſa, ſed delectationis, ut in* Cleopatra: *Item cum o-*

*pi*

*pius ſit abſq; elegantia, gratia, duratione, &c.*

Defectus, ſordes. *Sunt autem extrema magnificentiæ deteriora, quàm liberalitatis. Nam 1. Peccant in publicum commodum, & interitum Reipub. afferunt. 2. Conſpectiora ſunt.*

## CAPUT VII.

### *De Modeſtia & Magnanimitate.*

C*Onjunguntur & hæ duæ, ut priores, differentes tantùm ſecundùm magis & minus. Modeſtiæ enim objectum ſunt honores parvi & mediocres; magnanimitatis magni.*

Eſt *enim* modeſtia virtus in parvis vel modicis honoribus rectè expetendis vel contemnendis.

Defectus *eſt* contemtus honorum *præter modum & rationem, etiam nobis debitorum ſaniorum judicio & divino mandato:*

Exceſſus *eſt* ambitio *vel arrogantia,*

*quando honores mediocres nimium & præter rectam rationem expetimus.*

*Modeſtiæ cognata eſt* Humilitas *Chriſtianorum, vel animi demiſſio, quâ quis propria modeſtè extenuat, & ſubmiſsè ſe gerit, ac interdum aliquid de jure ſuo remittit in Dei gloriam & Eccleſiæ commodum.*

Magnanimitas eſt virtus in magnis & debitis honoribus.

*Aliàs nonnunquam ſumitur pro magnificentia, item fortitudine inſigni.*

Exceſſus *eſt* ſuperbia *vel faſtus quando quis indignus magnos affectat honores, res ſuas ſecundas jactat, &c.*

Defectus Puſillanimitas, *reſpuens honores jure debitos.*

Officium magnanimi *primarium eſt magnos honores convenienter & modo decenti expetere vel contemnere. Secundarium eſt, moderatè verſari circa opes & potentiam, quæ honorem ex parte amplificant.*

*Magnanimitatem autem non tollit politicam Humilitas ſpiritualis.*

*Sed objectum præſentium virtutum explicandum, quod* Honor.

Honor eſt præmium virtutis, tribu-

tu-

tum viro bono ob honeſtatem à congruente ejus judice, ut ejus virtus refulgeat, cæteriq; ejus exemplo ad virtutem invitentur.

Materia *honoris eſt multiplex, quæ in ſignum virtutis tribuitur.*

Efficiens *eſt* judex competens *actionem virtutis, vir probus, præſertim princeps & magiſtratus. Et ad ſolidum honorem ſufficit unius probi & prudentis viri teſtimonium, cum una ſit vox omnium proborum, At ad honoris illuſtrationem multorum requiruntur teſtimonia. Vir ergo pravus & improbus cùm judicium honeſti & viri boni non habeat, probos & bonos honorare non poteſt. Honor enim eſt actio proba, quæ eſt honorantis & conferentis: Unde Ariſtot. dicit* honorem *eſſe* magis honorantis quàm honorati, *Eſt tamen etiam honorati. 1. Tanquam cauſa impellentis & commoventis honorantem ſeu cauſam motam. 2. Tanquam illius præmium, fructus & ſignum. 3. Recipitur in honorato, non in producente. 4. Contraria, videlicet infamia & vituperium ſunt recipientis, non dantis. Quæ contraria uti fugere licet; ita* Honorem *appetere*

*conceſſum eſt.* Nam. 1. *ita diſtinguitur homo à pecude.* 2. *Honos alit artes.* 3. *Juſtitia eſt ſua unicuiq; tribuere.* 4. *Natura etiam membra corporis aliqua honoratiora fecit.* 5. *Deus honorem præcepit in quarto præcepto.*

---

## CAPUT VIII.

### *De Manſuetudine.*

MAnſuetudo eſt virtus ſervans mediocritatem circa iram.

*Dicitur alias clementia, placabilitas, humanitas.*

Objectum *internum eſt* ira, *quæ eſt affectus cum vindictæ cupiditate, ex contemtu noſtri vel noſtrorum ortus.*

*Externum, quod iram poteſt concitare, ut injuriæ, contemtus, convitia, damna, &c.*

Officium manſueti *in genere, eſt iram cohibere. In ſpecie, rationem habere* 1. *Perſonarum. Iraſcendum enim improbis & ſceleratis, non ſuperioribus, non benè de nobis meritis, non veniam precantibus, &c.* 2. *Cauſarum. Iræ juſtæ ſint cauſæ, facientes ad deſtructionem cultus divini, famæ, patriæ, amico*

*rum*

*rum.* 3. *Temporis & loci. Non iraſcendum diu, non in convivijs, ſerijs conſultationibus, &c.*

Defectus *dicitur* Lenitudo *vel ira vacuitas; cum quis non iraſcitur, quibus perſonis & quibus de cauſis iraſci debet: adeoq; occaſionem dat ſecuritati & morum diſſolutioni.*

Exceſſus *eſt* iracundia, cujus *tres* ſpecies. 1. Excandeſcentia *cum citò ob leves cauſas, aperteq; iraſcuntur, ſubitoq; placantur.* 2. Amarulentia, *cum tardè iraſcuntur, ſed ſemel conceptam iram fovent occultè, & vindictam beluino more ſequuntur, & occaſionem ulciſcendi, niſi diuturnitate temporis ira ſit concocta: & hi deteriores.* 3. Crudelitas, *ſævitia & animi aſperitas, ut in tyrannicis hominibus, cum graviùs & diutius quàm oportebat, iraſcuntur.*

*Ira autem legitima viro bono licita eſt tanquam eos fortitudinis excitans animos ad res magnas. Ita in ſacris fortiſſimi & ſanctiſſimi iraſcuntur Jacobus, Moſes, David, &c.*

*In his extremis lenitudo iracundiâ præ-*

*ſtabilior eſt: Nam hæc frequentior eſt,& magis civilem converſationem impedit, dum animos diſtrahit. Manſuetudo autem virtutibus homiliticis affinis eſt, quæ jam ſequuntur.*

---

## Caput IX.

### *De Comitate.*

Comitas eſt virtus homilitica in converſatione ſeriâ honeſte oblectans. *Vel: quâ verbis honeſtè officioſis & amicis ſine fuco utimur. Aliis dicitur comitas, familiaritas, affabilitas, humanitas, popularitas, facilitas.*

Objectum *internum ſunt animi voluptates & dolores ex rebus ſeriis in quotidiana hominum converſatione.*

*Externum eſt communio dictorum & factorum in eadem.*

Finis *eſt honeſtas cum utilitate.*

Officia *viri comis vel humani ſunt.* 1. *Eſſe promtum & facilem in dictis & factis ſervato honeſto.* 2. Uti *verbis amicis.* 3. Rationem *habere perſonarum: præſtantiorum, quibus auſcultandum; æqualium, quibus conſenti-*

*ſentiendum; minorum, quibus modeſtè perſuadendum.* 4. *Alterius dicta & facta ſi approbare jure nequit, monebit modeſtè, non aſſentabitur.*

*Exceſſus eſt* Blanditia, *vel nimium placendi ſtudium, quando quis omnia laudat & ſ*adulatio *Gnathonica, cùm quis lucri cauſa blanditur.*

Defectus *eſt* Moroſitas *& violentia, quando nemini placere cupimus, & dicta factaq; aliorum bona & recta improbamus.*

---

## Caput X.

### *De Vrbanitate.*

URbanitas eſt virtus homilitica in converſatione jocunda, quâ rectè jocamur & aliorum jocos ferimus. *Vel; quâ concinnis & honeſtis dicterijs ad hilaritatem excitandam in jocundioribus congreſſibus jocamur.*

Exceſſus *eſt* ſcurrilitas *paraſitica, id eſt, intempeſtivum & immoderatum ſtudium movendi alijs riſum.*

Defectus ruſticitas, *tum quis non commodè*

D 5

*modè & cum gratia jocos profert, ſed tardè vel inſulsè: nec æquo animo alios jocantes perfert.*

Objectum *ſunt* ludi & joci, *circa quos etiam virtus verſari poteſt, quatenus quæritur relaxatio animi. Sed ludi & joci ſint 1. Honeſti ac liberales. 2. Moderati. 3. Abſq; virulenta dicacitate, ſcommatibus, convitijs, &c. 4. Abſq; offenſione audientium, inprimis juniorum. 5. Tempore fiant convenienti, non exequiarum, belli, &c. 6. Ratio habeatur perſonarum. Aliter enim jocandum cum principe quàm plebeo; aliter cum ſene & docto, quam juvene imperito, &c. 7. Jocandum non affectatè & coactè, ſed naturali quadam gratiâ: quæ ſi deſit, legantur autorum variorum facetiæ, & pro jocis narrentur.*

CAPUT

## CAPUT X.

### *De Veritate & Taciturnitate.*

VEritas *vel veracitas* ( *alijs candor*, *ſeu veritas*, *integritas*, *&c.* Eſt virtus hominitica, quâ id quod in corde ſentimus, ore, verbis, & actionibus profitemur.

*Accipitur hic vox veritas non Metaphyſicè pro convenientia rei cum intellectu; nec logicè pro convenientia propoſitionum cum rebus; ſed Ethicè pro habitu virtutis; quo ſermones, geſtus, & actiones noſtræ in ſe habent imaginem affectuum, cogitationum & volitionum noſtrarum. Poteſt enim quis falſum dicere logicè, &c. non Ethicè, & vice verſa. Hinc aliud eſt* Mentiri, *aliud* Mendacium dicere. *Mentiri dicitur, qui contra conſcientiam & mentem ſuam loquitur id quod fortè aliàs in ſe verum eſt; id eſt, dicit falſum Ethice, non logicè ſemper. Mendacium dicit qui loquitur illud quod verum eſſe putat, cum in ſe ſit falſum. Hic non mentitur, id eſt falſum non Ethicè ſed logicè.*

*Fundamentum veritatis eſſe poteſt vel naturale, cum oratio dicitur eſſe mentis index, vel divinum, quia Deus eſt ipſa veritas, & veritatem omnes vult ſectari.*

Objectum *primarium eſt* verum. *Secundarium, eſt communicatio dictorum & factorum in quotidiana hominum converſatione.*

*Veritati* in ſpecie & *particulariter opponitur, quoad* exceſſum ἀλαζονεία, *quando quis ea quæ non habet ſibi arrogat: quoad* defectum εἰρωνεία, *cum quis id quod habet diſſimulat. Viro autem bono ſimulare & diſſimulare non licet in fraudem proximi (at licet joci cauſſâ, ad utilitatem proximi, ad divinam gloriam amplificandam) contradicit enim omnis ſana ratio, omnis ſapiens antiquitas, imo ipſe Deus deteſtatur mendaces bilingues. Valent ergò Pſeudo-politici moderni, quibus artificioſum eſt, aliud ore offerre, aliud corde volvere, magnatum placitis ſe accommodare, tempori ſervire, &c. Teneatur potius hæc regula: Melius eſt pro veritate pati ſupplicium quam pro adulatione beneficium.*

*In* genere *autem veritati opponitur*

Mendaci-

Mendacium, *quod in judiciis dicitur falſum teſtimonium, falſa defenſio vel falſa ſententia.*

*Eſt autem* mendacium 1. jocoſum, *joci & delectandi causâ non decipendi.* 2. Officioſum, *quod nonnullis prodeſt, bonis non obeſt: Quale in Rebecca, Jacobo, Joſeph, obſtetricibus Ægypti, Rachab, Jehu, &c. Atq; hoc dici non poteſt peccatum, cum non fiat animo & habitu mentiendi, ſed proximum juvandi. Unde factum Rahab & obſtetricum Ægypti ex fide profectum aſſerit ſcriptura.* 3. Pernicioſum, *quod propriè mendacium, cùm quis falſum ſtudio profert contra proximum, fallendi ergo: qualia Gnathonum, Thraſonum, &c.*

*Veritatis ſumma confirmatio dicitur* juramentum (*eo quod pro jure & lege habendum ſit quod juratur*) *item jusjurandum, quaſi jovis jurandum.*

Jurare *autem omninò* licet. 1. *In cauſa religionis & veræ doctrinæ, quando de DEI gloriâ agitur.* 2. *Charitatis gratia privatæ vel publicæ inter regna & reſpubl.* 3. *In veritate.* 4. *In juſtitia.* 5. *In judicio ex rei ratione & neceſſitate vocationis exigente, aut magiſtra-*

*giſtratu imponente. 6. Quando omnis humana probatio ceſſat.*

*Nam 1. Cauſæ modo dictæ poſtulant. 2. Juramenta per nomen Dei oportune facta ſunt mandata in ſcriptum. 3. Et Deus ipſe & ſancti aliquoties juraſſe leguntur.*

Eſt autem juramentum invocatio Dei, qua petimus ut ſit teſtis noſtræ aſſeverationis & puniat fallentem.

*Duæ ergo juramenti partes.* 1. DEI *invocatio pro veritate. 2. Noſtra imprecatio ſi fallimus.. Pejerare autem eſt id non facere, quod ex animi ſententia juraveris nam propriè perjurium non eſt, ſi, qui jurat id verum putat, ſed qui falſum ſcit, tamen jurat.*

Finis *juramenti eſt controverſiarum terminatio & charitatis ſtabilimentum.*

*Id* per quod jurat *Chriſtianus, alius præter Dominum eſſe non debet. Nam 1. Per cujus nomen juras, ejus agnoſcis veritatem & juſtitiam. 2. Juramentum ſpectat ad ſecundum præceptum decalogi. 3. In ſcriptura prohibitum eſt jurare per creaturas, idola, res factitias & fictitias, &c.*

*Si tamen Chriſtiano negotium ſit cum Ethnico jurante per ſua idola; hoc juramentum admittere poterit. Nam 1. Ethnici ſuis idolis magnam præſtant reverentiam, & deteſtantur perjurium. 2. Aliter Ethnicus confirmare non poteſt ſuam veritatem. 3. Jacob admiſit juramentum à Labano idololatra præſtitum per Deum Nachor. Unde indubiè jus civile conceſſit peregrino per ſuos Deos jurare, civi per ſuos. 4. Quia Ethnici, Judæi, Turcæ, &c. falsò jurantes perjuri fiunt, & à vero Deo puniuntur. Hæret enim in animo pejerantis idololatræ offenſi numinis opinio, & Deum eſſe putat ſuum idolum. Unde Auguſtinus: Prorſus perjurius es, quod per id quod ſanctum putas, falsò juras. Hinc pœnas & in pejerantes, & eorum poſteritatem damnaſſe atroces, teſtantur hiſtoriæ.*

*Quocirca ſtrictè* ſervandum juramentum etiam vi *vel fraude* extortum, etiam hoſti datum, *v. g. à latrone ſpoliante: modo ſit de re licita, poſſibili, verbo Dei & bonis moribus non contraria:* Exemplo *Joſuæ qui à Gibeonitis deceptus, fidem tamen ſervare voluit; & Zedechiæ, qui ob violatum pactum,*

*quod*

*quod metu periculi pepigerat cum Nabuchodonoſore, graviter punitur; & eorum qui in deſperationem inciderunt, cum non ſervarunt; præſertim cum jus divinum omne mendacium & perjurium prohibeat: & jus humanum ſuadeat jus eſſe fidem ſervare ei cui jus eſt dare.*

Officia *viri veracis, candidi & ſinceri ſunt. 1. Sit juſtus & bonus, qui veritatis amore, non lucri cauſa verum dicit. 2. In dictis & factis ſit per omnia ſibi ſimilis. 3. Et ſuæ non multum jactans. 4. Non curabit veritatem odium parere. 5. In rebus contingentibus & mutabilibus adjiciat has formulas: quantum mihi videtur, quantum mihi conſtat, &c. 6. Verum ſemper dicat quando obligatur, talibus perſonis, tali tempore, in tali cauſa, &c. 7. Alias cum non tenetur verum dicere illud, ad quod tacendum per leges vel conſcientiam obligatur, non violabit leges taciturnitatis.*

Eſt *enim* Taciturnitas virtus, quâ arcana nobiſcum continemus, quæ repræhenſionem rectè judicantium incurrere poſſunt. *Et diſtinguitur à nonnullis in* honeſtam & neceſſariam. *Hanc vocant*

*quâ*

*quâ ſine Dei contemtu & publici boni diſpendio cognita nobiſcum retinemus, ne in perniciem alterius divulgentur. Illam: quâ linguam tantiſper continemus, donec conveniens loquendi locus detur. At juniores & inferiores inter ſuperiores exſpectabunt loquendi occaſionem, ut quando compellantur, vel alij finem ſermonibus imponunt.*

Exceſſus *eſt* garrulitas, *alij loquendi locum non concedens.* Defectus infantia; *cum quis inſtar ſtipitis, quando opus eſt, non loquitur aut reſpondet.*

---

## Caput XII.

### *De Semivirtutibus in ſpecie, nempe continentia & Tolerantia.*

In *genere de his actum eſt part. Commun. Cap. 9.*

Continentia eſt virtus imperfectus, vel diſpoſitio proba ſequens rectam rationē, ut dominium hæc obtineat in voluptates & cupidites licet reluctantes.

*Accipitur vox continentiæ hic modo media*

*pro ſræno parvarum concupiſcentiarum v[...] repugnantis appetitus. Aliàs accipitur 2. m[...] de lato & generali pro temperantia.*

At differunt intemperantia & incon[...]tinentia. 1. *Tanquam habitus à diſpoſition[...] 2. Temperantia verſatur tantùm circa vol[...]ptates guſtus & tactus: Continentia circa o[...]mnis generis ſenſuum. 3. Temperans agit con[...]ſultò, ex plana voluntate, habetq; cupidita[...]tes moderatas ad rectam rationem: Inconti[...]nens nondum planè domitas. 4. Intemperan[...] incontinente eſt deterior ob habitum & di[...]turnitatem vitij, ideo incurabilis eſt, & à le[...]viſſimis abripitur voluptatibus: Incontinen[...] non niſi à vehementioribus; & facilè ſanar[...] poteſt.*

*Tertio accipitur ſtrictè à Theologis pro ab[...]ſtinentia ab omni delectatione venerea; quo[...] donum continentiæ non omnes qui volunt habere poſſunt: ut liquet experientia, & 1. Cor. 7. cum ſit extraordinarium & pecu[...]liare Dei donum.*

Differt continens à pertinace: *Ille me[...]lioribus rationibus cedit. Hic nulla ratione[...] propoſito etiam malo dimoveri ſe patitu[...] eſtq; Ariſtoteli in triplici diſcrimine. 1. Qu[...] obſti[...]*

*obſtinatè ſuam ſententiam defendit.* 2. *Indoctus, qui licet defendere nequeat opiniones, iis tamen adhæret.* 3. *Rudis & agreſtis perſeverans in conſuetis ſive bonis ſive malis opinionibus, aliorum rationes nec audire nec intelligere volens.*

Objectum *continentiæ* primarium, *ſunt voluptates corporis vel ſenſum.* Secundarium *ſunt voluptates ex divitiis, honoribus, cupiditate vindictæ, &c. Vnde dicitur continens vel incontinens iræ, concupiſcentiæ, vindictæ, &c.*

*Eſt verò* incontinens concupiſcentiæ deterior quam *incontinens* iræ. *Hic enim magis ſequitur naturalem corporis diſpoſitionem ex abundantiâ bilis, &c. nec ita dolo & inſidiis rem agit; verum apertè, nec ita totus ambulat ſecundum ſenſum & ſenſui grata.*

*Extremum in* defectu *nomine caret, & vix reperitur, cum quis planè fugit omnes voluptates.*

*In* Exceſſu *dicitur Incontinentia.*

Tolerantia *ſeu patientia* eſt virtus imperfecta vel *diſpoſitio proba* rectam rationem ſequens, quâ homo honeſtatis cauſa

res

res adverſas cum quodam dolore perfert repugnante videlicet iraſcendi appetitu.

*Differt à fortitudine. 1. Vt diſpoſitio à habitu. 2. Verſatur circa pericula & mala impoſita, quæ depelli non poſſunt: fortitudo etiam circa adeunda pericula.*

Objectum *ſunt* dolores, *qui perferendi. Extremum in genere eſt* Impatientia. *In ſpecie* Exceſſus *dici poteſt* pertinacia *vel obduratio nimia in perferendis doloribus ſine honeſtatis ratione.* Defectus Mollities *qualis in Sardanapalo; vitium nullos dolores aut labores honeſtatis gratiâ perferens.*

# INDEX CAPITUM.

# PROOEMIUM DEFINITIONEM ET DIVISIONEM ETHICES

continet, ſimulq; differentiam Ethicæ & Theologiæ, nec non virtutum Ethicarum & Chriſtianarum.

## PARTIS COMMUNIS.

Cap. 1. *Agit* de ſummo bono *civili, ſeu beatitudine politica.*

Cap. 2. De *ejus ſigno*, Voluptate.

Cap. 3. De actionibus humanis, *earumque requiſitis & principiis. Vbi de conſultatione, Electione, libero arbitrio, &c.*

Cap. 4. De affectibus in genere.

Cap. 5. De amore & Deſiderio, *itemq;* *de* Amicitia.

*Cap. 6.*

*Cap. 6.* De odio & ira, Spe & Metu, Lætitia & Triſtitia.

*Cap. 7.* De definitone virtutis Moralis, & juſtitiæ Univerſalis.

*Cap. 8.* De diviſione virtutis moralis, *ubi ſimul de virtutibus Homiliticis in genere.*

*Cap. 9.* De gradibus Virtutum *moralium, vel de perfectione & imperfectione earundem. Vbi de Semivirtutibus in genere; de virtute* Heroica *& nobilitate, &c.*

*Cap.* 10. De oppoſitis virtutis *moralis & Heroicæ, nempe malo morali ſeu vitio in genere, deq; ignavia & feritate.*

PARTIS SPECIALIS.

*Cap.* 1. De juſtitia in genere, & *de* Diſtributiva in ſpecie, *ubi ſimul de jure talionis.*

*Cap.* 2. De *juſtitia* Commutativa, *ubi de contractibus, furto & uſura.*

*Cap.* 3. De jure & injuria.

*Cap.* 4. De Temperantia, *ejusq; ſpeciebus abſtinentia, ſobrietate, caſtitate, &c.*

*Cap.* 5. De Fortitudine. *Vbi de Bello, Duello, &c.*

*Ca*